

Grundtvig og Gisselfeld.

Hans forhold til sin velynder grev C. C. S. Danneskiold-Samsøe.

Af Jens A. Nielsen.

I.

Under en interessant boghistorisk gennemgang af Gisselfeld Klosters bibliotek, foranlediget af Klosterets nuværende overdirektør, hs. excellence S. lensgreve Danneskiold-Samsøe, stødte jeg 1953–54 flere gange på originaludgaver af Grundtvig-værker. Det ældste værk var »Optrin af Norners og Asers Kamp« fra 1811, det yngste var sidste bind af fordanskningen af Snorri Sturlusons Heimskringla, som Grundtvig udsendte i juni 1823. Foran i dette 3. bind har han med egen hånd skrevet et mindedigt »Bauta-Stenen« over lensgreve Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe (1774–1823), 5. besidder af grevskabet Samsø og Gisselfeld Adelige Jomfruklosters 2. overdirektør, 1808–23 amtmand over Præstø amt, en usædvanlig socialt indstillet adelsmand, hvis virke kom til at sætte sig spor. Grev Danneskiold var afgået ved døden 6/6 1823, og en måned efter sendte Grundtvig bogen til enkegrevinde Johanne Henriette Valentine Danneskiold-Samsøe (1776–1843). Digtet foran i bogen havde han underskrevet »Christjanshavn 7de Julii veemodig N. F. S. Grundtvig«. I 1. bind af Snorri-oversættelsen fra 1818 har Grundtvig ligeledes skrevet et digt »Danne-Brog og Gylden-Løve«, stilet til grev Danneskiold. Disse to digte lod ane en nærmere forbindelse mellem Grundtvig og værkets modtagere, og et opslag i Steen Johansens ypperlige Grundtvig-bibliografi viste, at Grundtvig også tidligere havde skrevet digte til greveparret på Gisselfeld. En gennemlæsning af disse i alt 7 digte fra 1812–23 samt den et års tid efter grev Danneskiolds død påbegyndte men noget senere afsluttede digtcyklus »Gissel-Feld eller Grev Danneskiolds Efter-Mæle paa Rim« (eller »Danneskjolds-Drape« som Svend Grundtvig benævner den) i 3. og 5. bind af N. F. S. Grundtvig: Poetiske Skrifter (1882–83) bestyrkede min formodning om at her måtte være tale om et velynderforhold, der syn-

tes at have spillet en afgørende rolle for Grundtvig. En undersøgelse af den litteratur, der kunne komme i betragtning, gav til resultat, at kun Holger Begtrup og F. Rønning et enkelt sted – begge under omtalen af året 1823 – nævner grev Danneskiold som Grundtvigs velynder, den første i sin »N. F. S. Grundtvigs kirkelige Syn 1825« (1901), side 31–32, den sidste i 3. bind 1. del (1911), side 19 af sin store Grundtvig-biografi. Begge forfatteres oplysninger hidrører øjensynligt fra digtene i Poetiske Skrifter bd. 3 og 5¹).

Jeg var nu også blevet opmærksom på en ganske kort oplysning, som Svend Grundtvig fremkommer med i sin indledning til den nævnte digtcyklus »Gissel-Feld« i N. F. S. Grundtvig: Poetiske Skrifter bd. 5 (1883), s. 319: »Fra Forf.'s Haand foreligger ogsaa, *foruden nogle Udkast til en prosaisk Levnedsskildring af Grev Danneskiold*, disse to Udkast til en Gravskrift over ham, det ene paa Prosa, det andet paa Vers . . .« (udhævnningen af mig). Et opslag i Lauritz Nielsen: Katalog over danske og norske Digteres Originalmanuskripter i Det kongelige Bibliotek (1943) viste, at disse udkast til grev Danneskiolds biografi findes i Grundtvig-Arkivets fascikel 176: »Blik paa Grev Danneskiolds Liv«, der foruden Grundtvigs utrykte originalmanuskript også indeholder en afskrift af Svend Grundtvig. I denne personlige skildring af hans velynder, der på en række punkter bringer nye oplysninger om grev Danneskiolds liv, træffer vi Grundtvigs smukke, uforbeholdne tilståelse af, hvad greven har betydet for ham. En nærmere undersøgelse af dette interessante manuskript, der så vidt vides ikke tidligere har været behandlet endside omtalt i Grundtvig-litteraturen, gav mig lyst til at forsøge at fremdrage de vidnesbyrd – trykte og utrykte – der foreligger om denne forbindelse mellem Grundtvig og Gisselfeld. Ved dette arbejde har det været mig til uvurderlig hjælp, at to af grev Danneskiolds nulevende efterkommere, hs. excellence S. lensgreve Danneskiold-Samsøe, Gisselfeld og fru hofjægermesterinde Elisabeth Lassen, Brattingsborg, datter af afdøde overdirektør hs. excellence Aage lensgreve Danneskiold-Samsøe, beredvilligt har givet mig tilladelse til at benytte bibliotekerne og arkiverne på disse Danneskiolds-slægtens to hovedsæder.

I det største af Grundtvigs udkast til sine »Blik paa Grev Danne-

1) I Ludvig Schrøder: N. F. S. Grundtvigs Levned (1901) omtaler forf. s. 59 grev og grevinde Danneskiolds understøttelse af Grundtvigs store oversættelsesarbejder og kalder s. 75 grev Danneskiold for Grundtvigs velynder uden dog at forklare dette nærmere.

skiolds Liv« (Registrant over N. F. S. Grundtvigs papirer bd. 8 (1958), fascikel 176 nr. 6) findes bl.a. et længere afsnit om årsagen til den danske adels svigten som understøtter af »den folkelige Videnskabelighed«, hvormed Grundtvig i denne forbindelse mener studiet af de videnskaber, der først og fremmest har et nationalt sigte: danmarkshistorie, dansk digtning og dansk sprog. Denne svigten fører Grundtvig tilbage til adelens manglende deltagelse i boglig syssel, hvad de to adelsskoler Herlufsholm og Sorø må bære ansvaret for, fordi de trods flere forsøg aldrig rigtig er blevet det, de egentlig skulle være.

I indledningen til dette pædagogiske afsnit af levnedbeskrivelsen fremkommer Grundtvig med nogle højst interessante, på en måde afslørende oplysninger om sit forhold til grev Danneskiold. Efter i det foregående at have berettet om greven som jordbesidder og herunder omtalt hans store køb af godser på Sjælland og Møn fortsætter Grundtvig: »Sammenligne vi nu Grev Danneskjold med det Billede af ægte Danske Adelsmænd som Historien foreholder os, da vil ei ret Mange savne noget Træk deraf, thi selv Samlingen paa Godser var, især naar de havde flere Sønner, en Skiødelyst hos dem, og hvad der skal have en Herre, er unægtelig bedst tjent med den ædleste; men jeg kunde dog umuelig undgaae Bebreidelsen for vitterlig Partiskhed, hvis jeg her forbigik et Træk, jeg ellers altid med Flid udhæver som arveligt hos ægte Danske Adelsmænd, || Yndest nemlig for boglig Konst og da især for Fædernelandets Krønike, Skjaldskab og Tunge-maal. Jeg kunde imidlertid virkelig fristes til her at forbigaae dette Træk, ei fordi det fattedes hos Grev Danneskjold, thi det var umueligt, men fordi det ei var fremstikkende, og fordi de aabenbare Yttringer af hin Yndest kunne, hos en ellers saa gavmild og virksom Herre, synes baade for faa og ubetydelige, til at være utvetydige Vidnesbyrd om dens Nærværelse. Unægtelig viste Greven Videnskabsmænd saavel som Kunstnere en sjelden Opmærksomhed og Agtelse, men hvilken Art af Fortrin og ædel Virksomhed viste han ikke det Samme! Vel udsatte han en Belønning for den bedste antiqvarisk-historiske Beskrivelse af Samsø, og understøttede velvillig Fordanskningen af Nordens Krøniker for Menig-Mand, men Hint kunde enhver Greve paa Samsø gjort, og Dette var, formedelst den udbredte Deeltagelse, intet Udmærket! Om Greven ellers har understøttet boglige Foretagender, veed jeg ikke, og her nødes jeg da til at træde personlig frem, og bede Efterslægten antage mig som Borgen for Grev Danne-|| skjolds udmærkede Adelskab ogsaa i denne Henseende! Det kan maa-

skee vel synes meget forlangt, og bryder Efterslægten Staven over mine Bestræbelser for Danmarks Krønike, Skjaldskab og Tungemaal, da er min Borgen latterlig, men, i modsat Fald, som jeg haaber, tør den vel kiendes gyldig, da det ikke er dette mit blotte Ord, men min hele danskboglige Virksomhed, der stiller den; thi hvor store og utvetydige Beviser Grev Danneskiold har givet mig paa stadig Yndest, veed jeg vel selv bedst, men at jeg nød den, er dog alle vitterligt, og man skal, især fra 1811 til 21, vist ikke kunne forklare sig den, uden hos Greven at forudsætte en Yndest for boglig Danskhed, som var stærk nok til at overvinde de ikke faa Betæneligheder, der, i hine Dage, maatte stille sig mellem mig, og saa fredsæl en Herre. (overstreget: ,[hvem min [the] præstelige Side, hvor stor en Præste-Ven, han og endog ellers var, dog dengang])«.

Med denne åbne og personlige redegørelse har Grundtvig både sat sin velynder et smukt minde og givet eftertiden en værdifuld nøgle til forståelsen af de ydre forudsætninger for hans litterære virksomhed frem til året 1823, grev Danneskiolds dødsår. At Grundtvig stiller sin »hele danskboglige Virksomhed« som borgen for grev Danneskiolds litterære interesse må efter min mening betyde, at greven lige fra 1808, da Grundtvig befæster sin litterære position med »Nordens Mytologi«, og til sin død har yndet og understøttet den unge digterpræsts boglige produktion²). At denne grevens yndest ofte blev sat på prøve, især i årene 1811–21, da hans yndling ubestridt var dansk åndslivs enfant terrible, indrømmer Grundtvig åbent, men her, siger han, var grevens interesse for sagen stærk nok til at overvinde alle betæneligheder. At det har været Grundtvigs optræden som præst, der først og fremmest har været anstødsstenen, siger det i slutningen af citatet overstregede med al tydelighed.

Hvorledes forbindelsen mellem Grundtvig og grev Danneskiold er kommet i stand lader sig ikke klarlægge med bestemthed, men hvis man efter det oven for anførte går ud fra 1808 som det år, i hvilket Grundtvig begynder at nyde grevens yndest, ligger det nær at pege på et forhold, der måske har været afgørende for forbindelsen, i hvert fald senere viser sig at spille en rolle i den. I Olstrup præstegård, få kilometer fra Gisselfeld, sad fra september 1808 – maj 1824 Gisselfelds sognepræstefolk, pastor Poul Egede Glahn (1778–1846) til

²) Anderledes Helge Toldberg i indholdsregesten til Grundtvigs manuskript, hvor han lader grevens understøttelse være begrænset af årene 1811–21.

Ulsøe og Braaby og hans hustru Bodil *Marie* Elisabeth Glahn f. Blicher (1783–1862), der som ung pige i Gunslev præstegård på Falster havde været genstand for både Ingemanns og Grundtvigs første sværmeriske kærlighed. Grundtvig glemte ikke »hiin tryllende Pige«, og på hendes bryllupsdag 15/5 1808 sendte han hende et digt, hvori han stiller sin egen kærlighedstragedie op som modstykke til hendes kærlighedslykke. (»Til Bodil Marie Blicher paa hendes Bryllupsdag den 15de Mai 1808« (Poetiske Skrifter bd. 1, s. 27–28)). Snart skulle det unge hjem i Olstrup få afgørende betydning for ham, idet det var her, at han i september 1811 – fire måneder efter sin udnævnelse til personel kapellan hos faderen i Udby – forlovede sig med pastorinde Glahns næstyingste søster Elisabeth (*Lise*) Christine Margrethe Blicher (1787–1851), som nu i 40 år skulle dele godt og ondt med ham. Pastor Glahn og frue havde til stadighed deres gang på Gisselfeld, som det fremgår af den række breve (1811–24) fra dem, især fra pastor Glahn, til Grundtvig, som er trykt i Glahn-Samfundet III (1934–40), s. 49–104. I flere af brevene, der danner et vigtigt supplement til de øvrige samlinger af breve fra og til Grundtvig, optræder præsteparret i Olstrup som en slags kontaktmænd mellem greveparret på Gisselfeld og svogeren i København. Det skulle ikke være uberettiget at formode, at det har været pastor Glahns, der kort efter deres ankomst til Olstrup har formidlet kontakten mellem ham og Gisselfelds beboere.

Der er også et andet navn, man i denne forbindelse kommer til at tænke på, nemlig den unge biblioteksmand Christian Molbech (1783–1857), Grundtvigs jævnaldrende ven og åndelige modpol. Molbech kom på sine poetiske vandringer en del på Gisselfeld i disse år. Hans ophold på den gamle borg sidst i juni 1810 – forøvrigt et af de allerførste af Molbechs herregårdsbesøg – »hvor jeg første Gang i mit Liv fandt, ei blot Høihed, men den herligste Menneskeadel ved Siden af den mest forfinede Cultur«, resulterede i den indtagende og begejstrede skildring i rejsebrevene i »Ungdomsvandringer i mit Fødeland« (1811), hvis første afsnit netop er tilegnet grev Danneskiold. Optakten til besøget på Gisselfeld, brevet, der beretter om Molbechs eftermiddagstur fra Fensmark til Næstved og tilbage igen, er stilet til Grundtvig. Det kunne måske tænkes, at denne opmærksomhed var ment som en tak fra forfatteren for en eventuel introduktion til Gisselfeld. Dette forekommer nu ikke videre sandsynligt, der er sikkert kun tale om en venskabsytring mod den tidligere rejse-

fælle på samme måde som et af de næste Gisselfeld-breve i bogen er stilet til vennen Povel Dons, den anden af hans rejsekammerater. Men derfor kan Grundtvig selvfølgelig godt have spillet en rolle for Molbechs forbindelse med Gisselfeld. Faktum er, at de to venner på samme tid har haft tilknytning til den Danneskioldske familie.

I.

*Grundtvig i brevveksling med grev Danneskiold
om pædagogiske og sociale
problemer
(1811-13).*

Fra 1811, dette afgørende år i Grundtvigs tilværelse, stammer de første tegn på forbindelse mellem ham og grev Danneskiold. Det drejer sig om nogle embedsskrivelser vedrørende skolevæsenet, som den nyudnævnte kapellan i Udby på sognepræstens, sin faders, vegne sendte til Præstø Amts skoledirektion, som grev Danneskiold i sin egenskab af amtmand var formand for, og hvis andet medlem var amtsprovst M. F. G. Bøgh (1762-1831) i Herfølge, Grundtvigs nærmeste foresatte og venligt indstillet over for ham. Disse tjenstlige breve af 8/7, 6/10 og 8/12 1811 og 26/3 1812 (Kirkehistoriske Samlinger VIII (= Ny Kirkehistoriske Samlinger VI) (1872-73), s. 779-94) – det sidste er Grundtvigs hvasse påtegning på et cirkulære fra skoledirektionen med opfordring til at sende ustuderede lærere til et sommerkursus på et pædagogisk institut i Kongsted, ledet af sognepræsten H. C. Flemmer – vidner alle om den unge kapellans brændende interesse for at op hjælpe det forsømte skolevæsen i sine sogne – især i Udby – og har ganske givet glædet hans velynder, i hvis jurisdiktion han nu befandt sig.

Til supplerung af de nævnte breve i »Kirkehistoriske Samlinger« kan her passende anføres et hidtil ukendt brev fra Grundtvig til skoledirektionen, der viser hvor alvorligt han har taget sit ansvar for at forbedre forholdene ikke mindst for de to elendigt gagerede skolelærere, C. J. Aagaard i Udby og Isach Petersen i Ørslev. Situationen i Udby er den, at degnen C. V. Nohr (1751-1820), som Grundtvig i et brev kalder uduelig, har vægret sig ved at give bidrag til lønning af en »Substitut« (Aagaard), men presset af Grundtvig og skoledirektionen tilbyder han omsider at ville yde 24 rigsdaler år-

ligt. I Ørslev sogn foreligger en lignende situation: en del af de velhavende gårdmænd vil ikke bidrage til en forbedring af skolelærer Petersens løn. I den anledning kommer der et skarpt brev fra Udbykapellanen, skrevet selve juleaftensdag:

»24de Decbr 1811.

Vedlagde Skrivelse fra Degnen Nohr som fra Amtskontoret er mig tilsendt har jeg den Ære at tilbagesende.

I Henseende til den forlangde Erklæring giver jeg mig den Frihed at melde

- 1) At da den høie Direction i sit Brev af 7de Novbr tilkendegav sin Formening at Degnen burde bespise Aagaard eller give ham billig Erstatning er 24 Rdr et urimeligt Tilbud.
- 2) At jeg allerede i denne Maanedes Begyndelse har til den høie Direction indsendt en Beretning om Degnens Tilbud, Aagaards Forlangende og min Mening, thi Skoleforstanderne vilde her, som altid, naar Nogen kan sidde sig derover, ingen Mening have. Jeg tilføiede den Bøn at Directionen enten selv vilde paalægge Degnen en rimelig Afgift eller, som jeg dog siden har erfaret er ufornødent, indstille det til Cancelliet, og at det Første maa ske, derom fornyer jeg min Bøn./

Ved denne Leilighed tager jeg mig den underdanige Frihed at kalde en anden Indberetning af samme Dato fra Ørslev Skolecommissjon i Erindring. Den indeholdt Udfaldet af Commissjonens Forhandlinger med Sognets Gaardmænd, for, efter Directionens Brev af 7de Novbr at skaffe Skolelæreren et passende Tillæg i sin ringe Løn. Jeg fornyer herved min Bøn at den høie Direction vil indsende sin Formening til Stadfæstelse af Cancelliet, paa det at de Uvillige kan tvinges til hvad Ret er!

underdanig
N. F. S. Grundtvig

Til
Den høie Skoledirection
for
Præstø Amt «

(Landsarkivet for Sjælland: Præstø Amts journalsager for landet 1811 L (= Skolevæsenet) nr. 57).

De to fattige skolelærere har nok kunnet mærke, at de nu havde fået en varmhjertet og uforfærdet forbundsfælle i kampen for bedre kår. Ligeledes har amtsskoledirektionen sikkert med velbehag noteret sig, at der for alvor blev ryddet grundigt op i forholdene i Udby-Ørslev, for vi erfarer, at grev Danneskiold – som af Grundtvig ønsket – 11/1 1812 sender et andragende til Cancelliet om at »Skole-

lærer Petersen i Ørslev Sogn maatte tilstaaes sin hidtil havde ringe Lønning forøget med 5 td Rug, 10 td Byg og 30 rd aarlig« og at forøgelsen bliver med tilbagevirkende kraft fra 1/10 1811 og lignet på Ørslev sogns hartkorn. Cancelliet bifalder under 29/2 1812 grevens skrivelse og så er spillet i gang, som vi ser af følgende brev et par måneder efter:

»Udby 5te Mai 1812

Da endeel af Ørslev Sogns Gaardmænd ikke vil efterkomme det Høikongelig Danske Cancellies Resolution af 29de Febr om Tillæg til Skolelærer Petersens Løn, udbedes af Deres Excellence Udpantningsordre til Tvang for de Modvillige!

Paa Ørslev Skolecommissjons Vegne

underdanig
Grundtvig.

Til
S. T.
Hs. Excellence Greven af Danneskjold Samsøe

Amtmand over Præstø Amt.«

(Præstø Amts journalsager for landet 1812 L nr. 9).

Grev Danneskiold svarer i løbet af få dage. Hans skrivelse, som kun kendes fra amtets kopibog (Præstø Amts kopibog 1812 F nr. 300), er stilet »Til Sognepræst Grundtvig i Udbye« og dateret 16/5:

»Til Svar paa Deres Velærværdigheds behagel Skrivelse af 5 Dennes undlader jeg ikke tjenstl. at melde, at den begjerte Udpantnings Ordre skal blive meddeelt naar Ørsløv Sogns Skolekommission muelig. opgiver de af Sognets Beboere som nægte at yde det ved det Kongel. Danske Cancellies Resol: af 29 Feb. sidstl. bestemte Tillæg til Skolelærer Petersens Løn – «

Nu indsender gårdmændene 27/6 ansøgning til kongen om at være fritaget for at svare det nye tillæg til lærer Petersens løn, erindrer 9/12 om svar på ansøgningen, mens skolekommissionen på ny beder om udpantningsordre 11/12, så man må sige, at der er sket noget i Udby-Ørslev i Grundtvigs kapellantid. Den 24. dec. har grev Danneskiold indsendt en erklæring til Cancelliet om gårdmændenes ansøgning, i hvilken han påpeger det urimelige i deres holdning og gør gældende – akkurat som Grundtvig gør det i et brev til skoledirek-

tionen året før – at det netop er de velhavende gårdmænd, der væg-
rer sig og at disse bør udpantes snarest. En måned efter kommer
Cancelliets stadfæstelse af grevens erklæring:

»Efterat have modtaget Deres Excellences Erklæring af 24 f. M. over den fra
Jens Nielsen med flere Beboere af Ørslev Bye hertil indgivne Ansøgning om
Fritagelse for at udrede det Tillæg i Løn, som Skolelærer Petersen i bemte
Sogn er tilstaaet ved dette Collegii Skrivelse af 29 Febr: f:A: – skulde Can-
celliet tjenstligst anmode Deres Excellence om, behageligen at ville give Sup-
plicanterne Besked efter bemeldte Deres Erklæring.

Det Kongelige Danske Cancellie d. 23 Jan: 1813.

Kaas . . . (m.fl.)

Til

Amtmanden over Præstøe-Amt «

(Præstø Amts journalsager for landet 1813 L nr. 17).

Men at det alligevel har været så som så med de Ørslev gård-
mænds villighed ses deraf, at skolelærer Petersen 19/6 1813 beder
amtmanden om udpantningsordre på »nogle Gaardmænd af Ørsløv
Sogn, som ikke have leveret til Skolen hvad de skulde for Aaret
1812«, som der står i amtsjournalen. Under lærer Petersens ansøg-
ning har Grundtvig skrevet skolekommissionens begæring om udpant-
ningsordre og signeret den sammen med lærer Aagaard:

»Underdanigst Pro Memoria!

Da følgende Gaardmænd af Ørsløv Sogn, uagtet flere ganges Tilvardsel, ikke
har indfunden sig med det Quantum Korn som de efter Paabud vare pligtige at
levere til Ørsløv Skole for Aaret 1812: Seer jeg mig endelig nødsaget, at bede
Kommissionen sørge for, at disse, paa alvorligere Maade, maatte tilvares, at
levere det pligtige Korn og Penge, da jeg for nærværende Tiid er meget
trængende dertil.

No 1.	Kristen Nielsen	.....	2	Skpr.	Byg	1	Skp.	Rug	og	12	Sk.Rb.
- 2.	Frans Hansen	.....	2	-	-	1	-	-	-	12	-
- 3.	Hans Fransen	.....	»	-	-	1	-	-	-	»	-
- 4.	Ug: Jens Nielsen	.....	2	-	-	1	-	-	-	12	-
- 5.	Niels Jensen Krog	.....	2	-	-	1	-	-	-	12	-
- 6.	Udfl: Kristen Hansen	.....	2	-	-	1	-	-	-	12	-
- 7.	- Lars Madsen	.....	2	-	-	1	-	-	-	12	-

Underdanigst

Ørsløv d: 19 Juny 1813.

I. Petersen
Skolelærer i Ørsløv. «

heraf

»I Følge udbede vi os af Deres Excellence Udpanndningsordre til Sognefogeden, for at faae den saalænge tilbageholdne Skoleløn inddrevet.

underdanig

Aagaard   N. F S Grundtvig

Ørslev Skolecommissjon

d. 24de Juni 1813.

Deres Excellence

Greven af Danneskjold Samsøe

Amtmand i Præstø Amt

paa

Gisselfeld«

(Præstø Amts journalsager for landet 1813 L 74).

På dette tidspunkt var imidlertid Grundtvigs embedstid i Udby-Ørslev ved at udløbe, idet han to måneder senere, 15/8 1813 holdt sin afskedsprædiken og 27/10 helt forlod sit fædrenehjem. I et af sine sidste breve til amtsprovst Bøgh beder han provsten om at ville »virke saa at den Ansøgning fra min brave, fattige Aagaard om Korn, som jeg med sidste Post anbefalede og sendte, maa vorde opfyldt! thi saare vilde det forbitte min Skilsmisse fra Fædrehuset, om jeg skulde efterlade den christelige flittige Mand uden Haab om et tarveligt Udkomme. Kiære Hr. Amtsprovst! De maa i Guds Navn opfylde denne Bøn! —« (Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 1 (1924), s. 178–79). — — —

Som en interessant om end sørgelig udløber af disse fortvivlede forhold omkring skolevæsenet i Udby-Ørslev må vi betragte to utrykte breve (Præstø Amts journalsager for landet 1811 K (= Fattigvæsenet) nr. 39 og 1812 K nr. 13), som Grundtvig i dec. 1811 og jan. 1812 dels på Udby fattigkommissions dels på egne vegne sender til grev Danneskiold og hvis indhold ligeledes taler smukt om afsenderens retsindighed og menneskelighed. Brevenes genstand er en ca. 30-årig forsumpet stud.theol. Johannes Valsen fra Bergen, som i nogen tid – før ovennævnte Aagaard – havde været degnens »Substitut« som skolelærer i Udby, men efter at være blevet sat fra bestillingen (jfr. ovennævnte brev 8/7 1811 fra Grundtvig) nu var henvist til fattigvæsenet. Det første brev har som udskrift:

»Til
 Hs Høigrevelige Excellence
 Af Danneskjold-Samsøe
 Amtmand over Præstø Amt
 paa
 Gisselfeld

K. T.

Fra Udby Fattigcommissjon«

»Udby d. 2den Decbr 1811.

Underdanig P. M.

Undertegnede tager sig den Frihed, hos Deres Excellence som Fattigdirecteur, angaaende Degnens forrige Substitut Johannes Valsen at gøre følgende Indberetning og Forespørgsel.

Efter Deres Excellences Anvisning og Fattigreglementets Analogiske Forskrifter, besluttede Fattigcommissjonen, ved et overordenligt Møde d. 28de October, indtil Videre at skaffe ovenmeldte Valsen sit Ophold i Districtet, men var tilige enig om, at Dette ei paa anden Maade var gørligt end ved at lade ham gaa omkring fra Mand til Mand. Da Raden d. 7de Novbr kom til Gromløse By i Udby Sogn, vægrede Bymændene sig for at modtage ham, og det var forgæves, at jeg lod dem foreholde Reglementets Bydende om at efterkomme Commissjonens Ansættelse og da klage, om de troede sig forurettede. Jeg maatte da overspringe Byen og indgive en Besværing til Hr. Byefoged og Birkedommer Hansen, hvem jeg bad heri at handle som Politimester og Commissjonens juridiske Medlem, samt at tilkendegive mig, naar Gromløse Mænd indstevnedes, for at jeg kunde møde. Indstævningen skedte til d. 16de Novbr, men uden at det blev mig tilkendegivet. Jeg ventede nu paa Underretning indtil d. 21de da jeg paa Forespørgsel fik en Udskrift af Politie Protokollen, hvoraf jeg med Forundring saae, at Sagen var blevet udsat, fordi jeg ikke mødte.

Under 23de tilskrev jeg da igen Hr. Byefogeden, bad om at Mændene i en Sag der ei taalde Opsættelse, maatte snarest muligt, igen indkaldes, nedlagde min Paastand om deres lovmæssige Multering, og bad, hvis min Nærværelse var nødvendig, det da maatte kundgøres mig. Forgæves har jeg nu ventet siden, og da Valsen nu snart har omgaaet alle de øvrige Byer, kan jeg ikke længere vente, og nødes derfor til at forelægge Deres Excellence Sagen, som den er, og udbede mig Forholdsordre.

Dernæst vil jeg paa Commissjonens Vegne forespørge, hvad der er at gøre ved benævnte Valsen, dersom der ei snart fra hans Familie i Norge indløber Noget, og om Commissjonen skal og maa forsyne ham med de nødvendigste Klædningsstykker, da han næsten i allerstrængeste Forstand er nøgen. Reglementet synes vel tydelig nok at bestemme Det, men i dette maaske omtvistede Tilfælde, vil en umiddelbar Bestemmelse udentvivl være nødvendig til Commissjonens Sikkerhed.

underdanig
 N. F. S. Grundtvig.

S. T.

Deres Høigrevelige Excellence
 af Danneskjold Samsøe.«

Af et brev 16/11 1811 til amtmanden fra de Grumløse gårdmænd – brevet er i pakken vedlagt Grundtvigs brev – fremgår det, at de ikke er til sinds at bidrage til Valsens underhold – »han har ikke det allermindste til Undskyldning for sin slette Forfatning, uden hans Liderlighed og Drukkenskab« – men vil bede amtets fattigkommission om at ændre sognekommisionens beslutning, og brevet anmoder sluttelig amtmanden om at udvirke, at Valsen bliver anholdt.

Grundtvigs første henvendelse til grev Danneskiold har formodentlig ikke båret frugt, i hvert fald ikke for det sidste punkts vedkommende, for kort efter nytår 1812 sender han på ny brev om Valsen-sagen til Gisselfeld. Dette brev har følgende udskrift:

»Deres Excellence
Grevn af Danneskjold Samsø
Storkors, Amtmand o. Præstø Amt
paa
Gisselfeld (!)

Fattigvæsenet angaaende
fra Præsten Grundtvig i Udby.«

»Udby d. 14de Jan. 1812.

Underdanig P. M.

Jeg tog mig den underdanige Frihed i Sidstningen af forrige Aar, at forespørge hos Deres Excellence, paa Fattigvæsenets Vegne, hvad der skulde gøres ved Degnens forrige Substitut,; Johannes Valsen, i det Tilfælde, at hans Familie ikke vilde tage sig af ham. Tilfældet er nu indtruffet, da jeg har modtaget Brev fra hans Moder i Bergen, hvori Hun aldeles afsiger ham. Imidlertid har han dog besluttet at forsøge Hjemreisen, og jeg har fundet det Passende paa den at anvende de faa Penge hans Moder sendte og overlod mig til Brug for ham paa bedste Maade. Disse strække imidlertid ikke engang til Reisen til Fods igennem Sverrig og jeg har derfor gjort den Anstalt, at de først betales ham i Helsingøer. Hvad jeg nu underd. forespørger er /

- 1) Om Han ikke i Analogi af Fattigplacatens 8 Par. kan beforders til Helsingøer paa Amternes Bekostning, ifald ingen anden Leilighed skulde gives.
- 2) Ifald Han skulde komme tilbage, hvad der da skal gøres!

Districtets Vrede over at opholde en ung, arbeidsfør Mand er ikke ugrundet, naar Talen er om en lang, ubestemt Tid, og et Menneske, som ikke er opvant ved Bondearbeid, kan, naar han kommer, ei vel overlades til sin egen Omsorg, da Følgerne ventelig vilde blive høist sørgelige.

Med Bøn at disse Spørgsmaal gunstigst saa snart som muligt, maatte vorde besvarede.

underdanig
N. F. S. Grundtvig.

Deres Excellence
Greven af Danneeskjold Samsøe
paa
Gissfeld (!)«

At Grundtvig fik svar på sine spørgsmål og Valsen blev hjemsendt og nåede Bergen 3/3 1812 fremgår af Gustav Albecks artikel: »Fra Grundtvigs Korrespondance med Nordmænd« (Grundtvig-Studier 1956, s. 76–82), som brevene her supplerer.

Fra 1811/12 stammer det tidligste Grundtvig-værk, der i dag findes i Gissfeld Klosters bibliotek, som for størstedelens vedkommende er samlet af grev Danneskiold: »Optrin af Norners og Asers Kamp«, som udkom 28/12 1811. Således synes denne bibliografiske oplysning også at pege på 1811 som det afgørende år for Grundtvigs forbindelse med grev Danneskiold³⁾.

Selv om det er givet, at Grundtvig i foråret 1812 har kendt grev Danneskiold ret godt, må vi forestille os, at forbindelsen mellem dem kun har været kendt af en snæver kreds. Dette fremgår af et brev 9/5 1812 fra biskop Fr. Münter (1761–1830) til Udby-kapellanen, hvor biskoppen i slutningen taler om to ægteskabssager, som Grundtvig i et brev til Münter må have spurgt, hvad han skulle gøre ved, bl.a. om han kunne nægte de i den ene sag implicerede at gå til alters. Münter svarer da, at hvis forargelsen er offentlig, er han (Gr.) i sin fulde ret dertil, men han skal passe på, at han ikke griber ind i den civile myndigheds sager. »Det Bedste De kan gjøre, er, uopholdeligen at indberette alting til Amtmanden. Det er Grev Danneskiold, som har sand religiøs Følelse, og som nok vil sørge for at Skandalet hæves paa det eene Sted, og at Barnet sikkert paa det

³⁾ At Grundtvig-værker før 1811 alligevel har været repræsenteret i biblioteket lykkedes det mig for nylig at blive klar over, idet jeg i en gammel bogbinderregning i arkivet på Brattingsborg fandt »Nordens Mythologie« opført som indbundet 20/11 1808, altså på samme tid som bogen offentlig blev udsendt, hvilket kunne tyde på, at den har foreligget færdigtrykt allerede i begyndelsen af november – fortalen er dateret 28/10 – og at grev Danneskiold har været en af de første, der har modtaget eller erhvervet den. Da eksemplaret er bortkommet, er det umuligt at udtale sig nærmere om det.

andet« (Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 1 (1924), s. 74). Alt i alt en udtalelse, som kun har kunnet nære den unge digterpræsts beundring for sin velynder.

Om der var blevet noget ud af henvendelsen til grev Danne-skiold vidste jeg ikke, før det i Landsarkivet for Sjælland lykkedes at fremdrage dette private Grundtvig-brev (Præstø Amts journalsager for landet 1812 G (= Politivæsenet) nr. 84) tillige med en officiel henvendelse til greven, skrevet kort forinden (Præstø Amts journalsager f. landet 1812 K nr. 28), som foregriber den første af de i privatbrevet nævnte ægteskabssager. Ved samme lejlighed fandt jeg i det ligeledes i Landsarkivet beroende Sjællands Bispearkiv (Indkomne Sager: Baarse Herred (1810–20) 1812) Grundtvigs brev til biskop Münter, som er forudsætningen for såvel Münters svarbrev som henvendelsen til grev Danneskiold og som – mærkeligt nok – ikke synes at være offentliggjort før. Da brevet er et usædvanligt vidnesbyrd om Grundtvigs næsten rastløse aktivitet i Udby-tiden, mener jeg det forsvarligt at medtage det her rent bortset fra at et hidtil ukendt Grundtvig-brev altid må formodes at være af interesse.

Brevet til biskop Münter bærer følgende udskrift:

»Høiærværdige og Høilærde
Hr. Doctor Münter Sjæll. Biskop
Kommandeur af Danebrog etc
i
Kiøbenhavn
betalt«

»Udby d. 6te Mai 1812.
ved Præstøe

Længe har jeg havt isinde at tilskrive Deres Høiærværdighed som min Superintendent og den danske Kirkes Høvedsmand, og tager mig nu den underdanige Frihed.

Først og fremmest maa jeg gøre Deres Høiærværdighed opmærksom paa, at den samme Dumdristighed til i den anden Artikel at forandre Symbolet, som D. H. lastede ved den Katekismus, som udgik i Kristiania, har drevet sit Spil i de fleste Katekismer som nu sælges i Københav, og jeg selv har maattet cassere et heelt saadant Parti, trykt hos Thiele. Jeg havde isinde offentlig at paaanke ei allene Dette, men det ganske Uvæsen, at hver Bogtrykker upaataalt kan omgøre Landets symboliske Bog, som burde udgaa under offentlig Autoritet i en Tid, da selv Lægmands Fingre kløe efter at forgribe sig paa det Hellige og Ærværdige. Ligesaa mange Udgaver, som vi i de sidste Aar har af Katekismus hartad ligesaamange forskellige. Jeg fandt det imidlertid sømmeligt først at vende mig privat til D. H. da det er den retteste Vei.

En anden Del er den Ubluhed, hvormed Bønderne her paa Landet tilsiges i Reise paa hellige Dage med Korn og Foder, som ligesaa godt kunde leveres om Søgnedage. Det gaaer saavidt, at selv min Fader tilsiges om Søndagen, endog trods Umuligheden formedelst Sognereise, og sidste *almindelige Bededag* havde jeg den Harmen paa Sogneveien at møde næsten alle Annexets Gaardmænd i en saadan Reise. Det er dog alt for forargeligt og Intet kan dog være mere inkonsekvent, end naar Regeringen byder Sabbathvile og dens Embedsmænd ei allene selv trodse, men nøde Almuen til saadan *ufornøden* Handel og til at blive borte fra Kirken. At drive Nogen derind er daarligt, men det Modsatte er høist ukristeligt, og billigt er det at de udvortes Forhindringer bortfjernes.

Ogsaa vil jeg raadføre mig med D. H. om hvad der er passeligt at gøre, naar Man træffer Nogen i Arbeide under *Gudstjenesten*? jeg mener at den Straf som er paabudt for Forsømmelse af Kirkegang, netop her var anvendelig, og det smittende Exempel maa straffes, dersom ei Ringeagt for Gudstjenesten daglig skal voxer. – Uden at have forespurgt mig vilde jeg Intet gøre, ei for den Spot Man maa vente hos den verdslige Øvrighed naar Man opfordrer den til at vaage over religiøse Love, men fordi det i visse Tilfælde er uklogt og skadeligt at begynde paa Noget, som ei kan drives igennem.

Endelig ere der to slemme Tilfælde, hvori jeg udbeder mig D.H.s Veiledning. En Kone gift med en gammel Mand, som hun har levet adskilt – ulovlig – fra i 10 Aar, er tilhuse hos en anden gift Mand, som almindelig anklages for og moralsk vides at have været fra først af og være hendes Boler. –

Hvad er her at gøre, Forargelsen er stor, og Mandens Kone lider meget, dog har hun ikke klaget, den skyldige Mand er bekendt som en ugudelig i alle Maader. Bør disse to Mennesker stædes til Herrens Bord, og bør der foretages Noget til deres Adskillelse?

I Fjor Sommer giftede en gammel Enkemand sig med en ubekendt, Pige fra Spjellerup Sogn, som har faaet adskillige uægte Børn, og hvad han ikke vidste, har været i Tugthuset og skyldig i større Misgerninger / end hende ere overbeviste. Han har levet godt med sine forrige Koner, men denne laae han i bestandig Strid med, formedelst hendes Ødselhed, Dovenskab, Urenlighed og galne Sind. De forlangte min Attest for at adskilles; jeg søgte at forlige dem men omsonst, hans Tale og Tilbud vare kristelige men hun var fræk og forandrede sig slet ikke. Jeg gav da Attesten, men saaledes, at jeg agtede fornødent at de indtil Videre tillodes at leve adskilt, uden at Ægteskabet opløstes. Hermed var Manden ogsaa vel tilfreds og tilstod hende Vilkaar over sin Evne efter mit Tykke, med det Tillæg, at saasnart hun vilde være skikkelig, vilde han glemme Alt og tage hende til sig paa ny. Uden nu at gaae til Forligelseskommissionen, har de, mig uafvidende, adskilt, men efter nogle Dage vil de Folk hun har været hos, ei beholde hende for Urenlighed og – som de sige – Tyveri. Manden har sagt mig at hun har truet med at ville ombringe baade sig og sit uægte barn, hvilket han derimod gerne vil opføde som sit eget. Synd tykkes det mig at være, at den Gamle, for sin Daarskab, skal drages med denne fæle Kvinde, og hvor skal hun dog blive af? Børnehuset er hendes passeligste Hjem, men, maa Man vente, til hun, som rimelig skeer, paa ny kvalificerer sig dertil, og bør hun beholde barnet?

Da især denne Sag er saare vigtig og paatrængende, vover jeg, at udbede mig, saa snart mulig, D. H.s gode Raad og Betænkning! Med ærligt Ønske om Guds Velsignelse over D. H. og al Deres Idræt til Kristi Menigheds Tarv.

underdanig
N. F. S. Grundtvig«

Samme dag som biskoppen skriver sit svarbrev til Grundtvig, sender denne følgende skrivelse

»Til
Den Høie Fattig Direction
for Præstøe Amt
paa
Gisselfeld

k.t.
Fra Udby Districts
Fattigcommissjon.«

»Udby 9de Mai 1812.

Niels Jakobsen, en Mand, 80 Aar gammel og aldeles udygtig til Arbeide, er blevet trængende til Ophold af Fattigvæsenet. Han har været Gaardmand i Udby i 32 Aar men er for længe siden, uden Aftægt, kastet fra Gaarden, hans Kone opholder sig endnu i Udby, men i 11 Aar har de for hendes Liderligheds Skyld levet adskilte paa egen Haand. Niels Jakobsen har tjent i Skibbinge Sogn i 8½ Aar og senest i Præstøe Bye i 2½ Aar. Nu er Spørgsmaalet, hvor eller af hvilket Fattigvæsen han skal underholdes. Efter Placaten af 5te Juli 1810 (1803) 2 Par. synes det vel klart at han bør forsørges af Præstøe Bye, imidlertid har Skibbinge Sogns Fattigvæsen antaget sig ham indtil videre og med dette Sogns Kommissjon er Udby Districts blevet enig om at indstille Sagen til den høie Directions nærmere Bestemmelse.

Uagtet Lovene neppe paalægge Udby Sogn nogen Forpligtelse i denne Heenseende, synes dog Billighed at tale for, at nogen Understøttelse derfra gives, og da han bekvemtest kan opholde sig i Skibbinge Sogn, hvis Kommissjon ogsaa er tilfreds dermed, forespørges, om det ei kunde ansees passeligt at han forbliver der og at saavel Udby som Præstøe bidrage til hans Ophold – Præstøe Bye / synes med al Ret at kunne paalægges et klækkeligt Pengebidrag, da det derved løskøber sig fra en reel, vanskelig Forpligtelse, og dersom det maatte behage den høie Direction at bestemme Dette som en Betingelse, under hvilken Byen kan fritages, vilde de tvende andre Commissjoner lettelig enes om hvor stort Udbye Sogns mere frivillige Bidrag maa vorde – Et klække-

ligt Pengebidrag er saameget mere baade billigt og fornødent som Fattiglemmen maa forsørges med Sengklæder og andre Ting, som han ikke eier, og Ingen udleier til ham af gode Grunde.

Paa Skibbinge og Udbye Fattigcommissjoners Vegne.

underdanig
N. F. S. Grundtvig

Til
Den Høie Fattigdirection
for
Præstøe Amt.«

I mellemtiden har Grundtvig modtaget biskop Münters svar på brevet af 6/5 og straks efter fulgt hans råd om at henvende sig til grev Danneskiold:

»Deres Excellence
Grev af Danneskjold Samsøe
Storkors af Dannebrog Amtmand
over Præstøe Amt etc.

paa
Giselfeld

betalt«

»Udbye ved Præstøe
20de Mai 1812.

Efterat have raadspurgt min Biskop i et Par tvivlsomme Sager, er jeg af ham blevet henvist til Deres Excellence; men jeg kan ikke selv afgøre, hvorvidt de følgende Anmeldelser ere egnede til et Embedsbrev og tager mig derfor den underdanige Frihed foreløbig privat at adspørge D. Ex. og udbede mig Deres Bestemmelse.

Det er tvende Ægteskabssager, som her i Sognene ere til stor Forargelse. Forrige Gaardmand Niels Jakobsen af Udby giftede sig i Alderdommen, men forlod Konen formedelst Uenighed og Hendes Utroskab. I hans Fraværelse fødte hun et Barn, som hun dog fik ham til, for et Syns Skyld at vedkende sig, og nu har hun i adskillige Aar opholdt sig hos en gift Husmand Niels Madsen i Udby, som af Alle erklæres for hendes Boler. At dette er et høist forargeligt Liv som ogsaa for Mandens Kone maa falde tungt, er klart, men hvad der kan indvendes, naar Man fordrer den verdslige Øvrigheds Bistand i en Sag, der vel neppe kan juridisk bevises, indseer jeg ogsaa godt. En forestilling til Cancelliet blev maaske den eneste Udvei.

Den anden Sag er maaske endnu slemmere. En gammel Inderste Jens Fridrichsen i Ørslev giftede sig i Fjor med et Kvindfolk fra Spjellerup Sogn, som har faaet adskillige uægte Børn været i Tugthuset, jeg veed ikke hvorfor, og

mistænkt for store Forbrydelser. Snart opkom, næsten ene ved hendes Skyld Uenighed i Ægteskabet og begge, dog især *hun*, fordrede Skilsmisse. Efter omsonst at have raadet til Forlig, gav jeg dem et dog betinget Bevis, hvorefter de indtil videre kunde adskilles; men istedenfor at gøre Brug deraf, gik hun fra ham / og opholdt sig et andet Sted i Byen. Snart jages hun ud for Urenlighed og Mistanke om Tyveri og Manden har modtaget hende igen. Længe vil det sagtens ikke vare, før de ved Retten adskilles og da Ingen vil huse hende, bliver hun Løsgænger. Det værste er, at hun har et Barn, Manden har bekendt for mig at hun har truet med at aflive baade det og sig, men ogsaa tilbudet, naar de adskilles, at tage Barnet og opdrage det som sit eget. Nu er Spørgsmaalet, kan Barnet i dette Tilfælde fratages hende, eller maa det overlades til Guds Varetægt i den ondskafulde Kvindes Hænder?

Endnu en tredie Ting havde jeg at forebringe Deres Excellence, men kan det ikke ret endnu, dog kan en foreløbig Anmeldelse maaske have sin Nytte. Et Kvindfolk opvoxet ved Tiggerposen gaar omkring her i Egnen, hun har aldrig været til Konfirmation men har derimod avlet et uægte Barn, som hun bærer omkring med sig. At her bør gøres Noget indseer jeg, men da jeg ikke kan opgive hendes Tilhold eller hvor hun er at finde, er Sagen vel vanskelig. Imidlertid, dersom jeg havde Fuldmagt til at lade hende paagribe, saasart hun igen skulde lade sig se – Dog dertil er jeg vel endog forpligtet, naar hun blot betragtes som Løsgængerske. Men hun kommer neppe her; thi da hun var her, var jeg svag eller tvivlraadig nok til at formane hende istedenfor at lade hende optage, som jeg vel burde have gjort.

Om disse Ting udbeder jeg mig da Deres Excellences Forskrifter.

underdanig
N. F. S. Grundtvig

Man må sige, at Udby-kapellanen har lagt beslag på sin høje vel-ynders opmærksomhed. Desværre kan vi ikke følge de 2 ægteskabs-sagers gang, idet amtsjournalen i netop disse tilfælde ikke indeholder henvisninger til amtskopibogen, hvori amtets udsendte skrivelser findes. Men næsten et år efter dukker den sidst i brevet nævnte anmeldelse om den omvandrende tiggerske med barnet op, idet Grundtvig 15/2 1813 på ny henvender sig til grev Danneskiold desangående. Denne gang kan den tjenstivrige præstemand yderligere berette om et lignende forhold, som sammen med det allerede nævnte giver os et rystende indblik i tidens sociale nød.

Grundtvigs egen indberetning synes at være bortkommet i amtsarkivet, men i 3 skrivelser fra grev Danneskiold – de 2 til byfoged Hansen i Vordingborg, den tredie til Grundtvig selv – får vi klar besked om sagerne. Skrivelserne er alle dateret 20/2 1813.

»Til Byefoged Hansen
i Vbg.

Pastor Hr. Grundtvig i Udbye har til Amtet anmeldt at der i denne Egn nogle Gange har omvandret et uconfirmeret besvangret Fruentimmer, med et Barn, samt at dette Fruentimmer endnu for gandske nylig paa en Tid da Hr. Grundtvig var Fraværende, har været i Sognet. Paa Grund heraf maa jeg tjenstligst anmode D: Vhed om behageligst at lade det omhandlede Fruentimmer eftersøge i Deres Jurisdiction og saasnart hun antræffes lade hende anholde og optage et Forhør over hende samt dernæst lige behageligen meddele mig en Udskrift af det optagende Forhør. –

I Tilfælde meerbemeldte Fruentimmer ikke skulle opholde sig i Deres Jurisdiction ville De behagel. det snarest mueligt tilmelde mig saadant paa det jeg kan foranstalte hende efterlyst i Amtet. – «

(Præstø Amts kopibog 1813 C nr. 69).

Og skrivelsen til byfoged Hansen vedrørende sag nr. 2 i Grundtvigs indberetning:

»I Anledning af Anmeldelse til Amtet fra Sognepræsten Hr. Grundtvig i Udbye, at en omgaaende Kræmmerske som uden hans Vidende i nogle Uger har opholdt sig i Sognet er død sammesteds og har efterladt sig en Datter som efter Sigende er 20 Aar gammel uconfirmeret og kalder sig Juliane Marie Christophersdatter og forklarer at være født i Stubbekøbing paa Falster, maae jeg tiensligst anmode D: Vhed om behagel. at optage et Undersøgelserforhør, hvorunder de fornødne Oplysninger saa nøje som mueligt maatte erfares og saavel lige behagel. en Udskrift maatte tilstilles mig det snarest muelig – «

(Præstø Amts kopibog 1813 C nr. 70).

Skrivelsen til Grundtvig lyder:

»Til Pastor Hr. Grundtvig
i Udby

Foranlediget af Deres Velærværdigheds behagel. Skrivelse af 15 Dennes, har jeg i Henseende til det deri omhandl uconfirmerede Fruentimmer der har gaaet omkring med et Barn – paalagt Byefoged Hansen i Vordingborg at lade bemeldte Fruentimmer eftersøge i hans Jurisdiction samt anholde naar hun antræffes og i saa Fald optage det fornødne Forhør over hende, og endeligen give mig Underretning i Tilfælde hun ikke antræffes, paa det jeg da kan foranstalte hende videre efterlyst.

Ligeledes har jeg forsaavidt angaar det andet af D: Vhed omskrevne Fruentimmer paalagt Byefoged Hansen at optage det nødvendige Forhør, hvorefter jeg skal give mig den Ære at underrette Dem om hvorledes dette Fruentimmer vil blive at behandle, hvilket jeg giver mig den Frihed tjenstligst at tilmelde D: Vhed, og hvorved jeg tilføjer den Anmodning at De behagel. ville give Byefoged Hansen den fornødne Efterretning i Tilfælde det Førstnævnte Fruentimmer skulle lade sig see i Deres Sogn.« (Præstø Amts kopibog 1813 C nr. 71).

Det er øjensynlig lykkedes den stakkels gravide tiggerske at undslippe såvel Grundtvigs som amtets eftersøgning, hvorimod den 20-årige subsistensløse pige 13/3 må igennem et forhør i Vordingborg. Amtmanden rapporterer herom til Grundtvig 4/5, og vi ser i brevet at grev Danneskiold over for Grundtvigs pukken på konfirmationsforberedelse som det først fornødne for den analfabetiske stakkel hævder, at hun mens denne undervisning står på også må sættes i gang med et arbejde, hun kan magte og tjene noget ved.

»Til Pastor Grundtvig
i Udby

Strax efterat jeg havde modtaget Deres Velærværdigheds Indberetning til Amtet af 15 Febr d.A. lod jeg, saaledes som jeg under 20 f. M. gav mig den Frihed at tilmelde Dem, ved Byefoged Hansen optage et Undersøgelsesforhør hvilket Forhør som Byefogden under 15 Martii sidstefter tilstillede mig, udviiste at det omhandlede Fruentimmer Juliane Marie Christophersdatter fra hendes Barndom af stedse har omvandret med Moderen uden nogentid at have havt fast Opholdssted. Der er saaledes ingen Grund til den Formodning at det kunne blive paalagt noget Sogn at tage sig af bemeldte Fruentimmer, men efter Placaten af 14 Decb. 1810, der indeholder et Tillæg til Reglementet for Fattigvæsenet paa Landet – skal den Hjælp en Fattig trænger til gives paa det Sted hvor den Fattige søger den, følgelig ogsaa paa det Sted hvor den Fattige opholder sig paa den Tid, Hjælpen er nødvendig, – og altsaa vil meerommeldte Fruentimmer, dersom hun skal ansees som Fattigvæsenet vedkommende, blive at understøtte af Udbye Sogn.

Jeg kan ikke andet end være enig med Deres Velærværdighed deri at oft-nævnte Fruentimmer bør gives Leilighed til at lære hvad der nødvendig udfordres til hendes Konfirmation, men jeg kan ikke bifalde at hun –, som efter hendes Forklaring under Forhøret, har lært at binde, spinde, sye og kniple, – saa aldeles skal falde Fattigvæsenet til Byrde – og af denne Aarsag foreslaar jeg for Deres Velærværdighed, forinden der tages videre Bestemmelse, om hun ikke kunne anbringes paa et Sted hvor hun, i den Tid hun lærte at læse og blev undervist i Kristendommen, kunne fortjene noget til sit Ophold og saaledes kun for en Deel blev Fattigvæsenet vedkommende.« (Præstø Amts kopibog 1813 B nr. 97).

Det har ikke været muligt at forfølge denne sørgelige sag til dens afslutning, men mon ikke afgørelsen har været præget af den humane indstilling, som grev Danneskiold i brevet giver udtryk for?

Endnu et vidnesbyrd om Grundtvigs mere end almindelige interesse for fattigvæsenet i sine sogne har vi i en hidtil utrykt indberetning til fattigdirektionen på Gisselfeld fra sommeren 1812 (Lands-

arkivet for Sjælland: Præstø Amts journalsager f. landet 1812 K nr. 32⁴¹). Indberetningen, der er formet som svar på et modtaget skema, er især interessant ved sine to sidste punkter med Grundtvigs helt moderne syn på fattigvæsenet og hans næsten fripostige udtalelser om fattighuse.

»Indberetning

Om Fattigvæsenets Tilstand i Aarene 1805 og 1811

i

Udbye og Ørslev

No 1.

	1805	Rug	15	Td	Byg	30	Td	Sul	20	Lpd.	129	rd	5	mk	
Indtægt	1811	-	15	-	-	30	-	-	20	-	123	-	3	-	9
	1805	-	15	-	-	30	-	-	20	-	120	-	3	-	3
Udgift	1811	-	15	-	-	30	-	-	20	-	97	-	-	-	12

No 2.

1805	1te Klasse	14	3die Klasse	8
1811	-	-	-	6

No 3.

1805	Størst Almisse	7 Skpr. Rug	14 Skpr Byg
		1 Lpd Sulev.	4 Rdr
	Middeltaxt	Halvdelen.	
	Mindst.	Een Rigsdaler	
1811	Størst Alm.	6 Sk. Rug	1 Skpr Byg
		1 Lpd Sul	8 Rdr
	Middeltaxt	Halvdelen	
	Mindst.	8 Rigsdaler /	

No 4.

1805	1 ¹ / ₂ Skp Rug	3 Skpr Byg	4 Pd. Sul
			1 mk i Penge
1811	Aldeles ligedan.		

No 5.

1805	Gunner Hanes	Minde	200 Rdr
	Ivar Dams	-	100 -
	Runges	-	200 -
1811	Hverken flere eller færre Kapitaler		

No 6.

Ingen Arbeidsanstalter haves i Sognene, ei heller synes de meget fornødne, da de Arbeidsføre ei mangle Arbeide og ei faae mere Understøttelse, end de under Forudsætning af Flittighed behøve og de Fleste ere syge og udlevede Folk. Under saadanne Omstændigheder synes det et unødvendigt, altsaa uretfærdigt Indgreb i Menneskets Frihed at paanøde ham et vist Arbeide for en vis Betaling, fordi han er fattig. Var ogsaa Lidt for Fattigkas-/sen at vinde, da var den Vinding dyrekøbt, varsom, maa Fattigvæsenet være for ei at føde Dovenskab, men og have Ærbødighed for Mennesket, og ei nidsk lægge Beslag paa den usle Levning af Kræfter som findes hos en svagelig eller gammel Fattig, og som, ved selv at træde i Slægtninges eller Kydinges Tjeneste vel oftest spare Fattigkassen mere end den ved Ophævelse og *under Suk* kunde vinde. At Omstændigheder forandre Sagen er ligefrem og Alt siges da med nærmest Hensyn paa disse Sogne.

No 7.

Ingen Hospitaler eller Fattighuse ere her, og, gid de aldrig maa behøves, et nødvendigt Onde kan de være, men aldrig noget Glædeligt uden under bedrøvelige Omstændigheder. Det er allerede tungt, naar en Fattig ei finder tilstrækkelig Hjælp hos Slægt og Ven-/ner naar disse ei engang vil unde dem Husly og Pleie da er det kommet vidt. Saavidt er det, Gudskelov endnu ikke kommet i disse Sogne, og det eneste Ønske Man i saa Henseende kunde have, var at have et af de jordløse Huse i hvert Sogn til Brug, naar aldeles Fremmede indkom i Sognet, men den Herremand som nægtede Sligt, skulde hænges, saa var den Nød afhjulpet. Hvad der og skulde afholde fra at bygge Fattighuse uden Nødvendighed, er den Betragtning at Lemmerne da ei kan have den passende Sysselsættelse som hos en Familie, at passe paa et Barn eller et Par Gæslinger o.s.v.

Udbye d. 28de Juli 1812.

Paa Sognepræstens Vegne

N. F. S. Grundtvig

Til
Fattigdirectionen for Præstøe Amt«

Fra denne personligt prægede officielle indberetning fra Udbykapellanen vil vi et øjeblik vende os til en lille oplysende og menneskeligt gribende korrespondance mellem Udby-sognepræsten, den gamle Johan Grundtvig, og grev Danneskiold, som ogsaa findes i Landsarkivet for Sjælland. Johan Grundtvig har pr. 15/10 1812 efter ansøgning til Cancelliet af amtmanden fået bevilget afsked fra embedet som skifteforvalter over 5 jordløse huse i Udby-Ørslev, der hører til hans præstekald, samt fra det hertil hørende overfor-

mynderi. Han takker i en skrivelse til grev Danneskiold 31/10 1812 herfor. (Præstø Amts journalsager f. landet 1812 F (= Skifte- og overformynderivæsenet) nr. 25).

En lille måned efter sender den gamle sognepræst atter brev til grev Danneskiold, denne gang med bøn om at det må bevilges den længstlevende af ham eller hans hustru at sidde i uskiftet bo. (Præstø Amts journalsager f. landet 1812 N (= Adskilligt) nr. 5). Brevets udskrift er følgende:

»Til
Deres Høygrevelige Excellence
Hr. Greve Danneskjold Samsøe
Gehejme-Conference Raad, Stor-Kors af Dannebrog,
Amtmand over Præstø Amt m.m.
paa
Gisselfeld
pr. Ringsted«

»Udbye – 25 Novbr. 1812.

Indlagt heri tager jeg mig den underdanige Frihed at indsende Deres Høygrevelige Excellence min og Hustrues allerunderdanigste Supplique Til Hans Kongelige Majestæt om allernaadigst Bevilgning til vort Ønskes Opfyldelse; Og som samme er anfortroet Deres Excellence til Afgjørelse udbeder vi os den Bevaagenhed af Dem, at samme maatte med allerførste udfærdiges til vor Beroligelse, især da Vi begge ere gamle, jeg over 78 Aar, min Kone næsten 65 Aar, og begge svagelige, da Vi snart maae vente Afskeds Ordre herfra, naar det behager Livets og Dødens Herre, men ønsker tillige, at den efterlevende maatte i Roe besidde vores Boe uden Mellemkomst af Skifteforvalter –

Vi efterlader os ej heller flere myndige eller umyndige Børn og Arvinger end indnævnte begge (overstr.: mine) vore Sønner, som ere Præster, og (overstr.: min) vor paa Guinea for endeel Aar siden afdøde Præst Jacob Grundtvigs eeneste efterladte Datter Cathrine Maria som opfostres her i (overstr.: mit) vort Huus. – Hvad Bevilgningens Udfærdigelse koster, ville Deres Excellence behage at tilmelde mig, der den skal strax være følgagtig fra

Deres Excellences
underdanigste tjener
J. Grundtvig –

Til
S. T. Hr. Greve Danneskjold Samsøe«

Grev Danneskiold svarer omgående (Præstø Amts kopibog 1812 I nr. 667, dateret 1. dec.):

»Pastor Gruntvig (!)

Vedlagt giver jeg mig den Ære at tilstille D. V. den forlangte Kongelige Bevilling til at hensidde i uskiftet Boe. Deres Ansøgning modtog jeg den 29. f.M. Paa Bevillingen er skrevet at den koster 31 rd.«

Fjorten dage efter, forøvrigt samme dag, som han skriver sit gri-bende dedikationsbrev til grev Danneskiold i anledning af »Verdens Krønike«s udsendelse (se nedenfor s. 37), takker sønnen greven for hans velvilje mod faderen:

»Udbye d. 15de Decbr 1812.

Da min gamle Fader ligger syg, og som det synes paa sit sidste Leie, tager jeg mig den Frihed, paa hans Vegne, at takke Deres Excellence for den Godhed, hvormed De har fuldkommet hans sidste Begæring, og derved bidraget til den Rolighed, hvormed han kan lægge sit Hoved til Hvile, om det er Guds behagelige Villie! Med det samme har jeg den Ære at fremsende de 31 rdr som Bevillingen koster.

Med Høiagtelse og Anbefaling

underdanig

N. F. S. Grundtvig«

(Præstø Amts journalsager f. landet 1812 N nr. 5).

Som de sidste vidnesbyrd om den nære kontakt mellem grev Danneskiold og Grundtvig i Udby-tiden gengives i det følgende 4 breve. Først to breve fra Grundtvig – begge i Landsarkivet –, det ene sendt til Gisselfeld på Udby-Ørslev fattigkommissions vegne i en alimentationssag, det andet »Til Excellencens egen Haand«, indeholdende et originalt forslag til afhjælpning af kornnøden blandt fattigfolk. I tilslutning hertil endelig to breve fra grev Danneskiold, som begge findes i Grundtvig-Arkivet.

Det første brev (Præstø Amts journalsager f. landet 1813 D (= Justitsvæsenet) nr. 2¹⁴) lyder:

»Underdanig Promemoria!

En Pige, navnlig Margrethe Kristensdatter blev i Fjor besvangret af Karlen Peder Jensen, tjenende hos Capitain Grønvold i Allerslev Sogn og Bye. Hun gjorde Barsel her i Sognet, og da hun hverken har Forældre eller Slægt (hun er selv et uægte Barn af en omvandrende Tiggerkiærling) har Fattigvæsenet maattet antage sig hendes Forsørgelse. Da hun ei med Barnet kan faae Tjeneste,

da dets Udsættelse vil koste meget, og hun, som et heel maadeligt Fruentimmer og saagodtsom nøgen, vil kunne hjælpe lidt eller intet til, er Districtets Fattigkasse uforskyldt kommet til en svar og ventelig langvarig Byrde. Jeg maa da paa dennes Vegne indstændig bede Deres Excellence at paalægge bemeldte Karl saa klækkelig en Understøttelse som mulig, thi han / byder kun Spot: 5 rdr i de løbende Sedler.

Pengevæsenets Gienfødelse vil da hjemle lovlig Ret til et klækkeligere Bidrag, og vist er det, at dersom Lovene i disse ryggesløse Tider vil gjøre det Lidet de mægte, sætte igien Budet om Tugthusstraf for tredobbelt, eller med Hensyn paa Tiden, dog paa fire femdobbel Leiermaal og paalægge Karlen en ret følelig Udgift, da vil Horer snart fortære de Fattiges Brød. Dog, saalænge Soldater ere Frimænd, vilde det endda kun hjælpe lidt.

Jeg vover paa den udvortes Ærbarheds og de Fattiges Vegne, at bede Deres Excellence saare indstændig, at tage denne Sag i Betænkning, og gjøre desangaaende en Forestilling til Cancelliet, thi visselig det gøres haardt behov.

Paa Udby og Ørslev Fattigcommissjons

Vegne

underdanig

N. F. S. Grundtvig.

Udbye d. 14de Marts

1813.«

Brevet har følgende udskrift:

»Deres Excellence

Greven af Daneskjold Samsø

Amtmand over Præstø Amt

paa

Gisselfeld.« —

Det andet brev (Præstø Amts journalsager f. landet 1813 N (= Adskilligt) nr. 89) har udskriften:

»Deres Excellence

Greven af Daneskjold Samsø

Storkors af Danebraage, Danebraagsmand etc.

paa

Gisselfeld

Til

Exellencens

egen Haand.«

»Udbye d. 16de Marts 1813.

Underdanig P. M.

At der i Aar vel mangansteds bliver større Trang for Korn mellem Fattigfolk end i Fjor veed Deres Excellence sikkert bedre end jeg, og jeg har hørt,

hvad jeg ventede, at D. Ex. alt har tænkt paa Midler til at afhjælpe, eller dog lindre den. Imidlertid vilde D. Ex. gunstig tillade at jeg siger, hvad der i denne Anledning er kommet mig i Tanker.

Et Kornoplæg paa et eller nogle faa Steder i Amtet er næsten kun til Gavn for de Nærmeste og især er det høist vanskeligt, om ikke umuligt for de mest Trængende i nogen Afstand, der sædvanlig ei have Heste eller Vogn, at erholde Noget. Jeg saae det her i Fjor, og endskiøndt D. Ex. da havde den Godhed at anvise hos Kiøbmand Vorm i Præstøe, hjalp det dog ikke, da han erklærede alt at have udleveret sit Kvantum. Jeg mener derfor, at det simpleste og mest virk-/somme Middel vilde være, strax om Efteraaret, naar Trang var at befrygte, da at lade Amtets Herremænd, Præster og Møllere, andre og, om de vilde, skrive sig for, hvormeget de til en billig Pris, som de *med det samme* fastsatte, vilde efter Præsteattest, sælge til de Trængende paa Godset eller i Sognet.

Selv i Aar mener jeg, ja er vis paa, at denne Fremgangsmaade vilde have nogle nyttige Følger, naar Skrivelse derom fra D. Ex. hastig kunde gaa omkring. Jeg tager mig derfor den underdanige Frihed at foreslaa D. Ex. om De ikke vilde udstæde et saadant Omgangsbrev og sende en Afskrift til hvert Herred eller Retsdistrict. Behagede det D. Ex. at sende en saadan til Hr. Provst Platou i Østeregitsborg, kunde og vilde han sikkert besørge den sat i Gang i Baarse Herred. I det visse Haab at ei faa Trængende ville herfor komme til at takke Gud og velsigne D. Ex.

underdanig

Grundtvig

Deres Excellence
Grevn af Daneskjold Samsøe
paa
Gisselfeld.«

Som flere skrivelser i amtsarkivet viser, resulterede Grundtvigs personlige henvendelse til grev Danneskiold i at der 20/4 1813 udgik cirkulære til Bårse herreds præster om hvor meget korn der behøvedes til de trængende i sognene. Kornet kunne afhentes dels på Gisselfeld, der blev hovedmagasinet, dels i Præstø hos byfoged Dall. Både Grundtvigs initiativ og grev Danneskiolds omgående reaktion herpå er opsigtsvækkende og smukt og viser mere end noget andet, hvor personligt-fortroligt forholdet mellem dem efterhånden var blevet. Af Grundtvigs brev og af grevens svar, som forelå en måneds tid efter – samme dag som det nævnte cirkulære udsendtes – ser vi, at grev Danneskiold allerede tidligere havde taget skridt til at hjælpe. Grevens brev (Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 12 (ikke i autograf ÷ underskriften)) har følgende udskrift og indhold:

Christian Conrad Sophus lensgreve Danneskiold-Samsøe (1774-1823). Oliemaleri af C. G. Kratzenstein-Stub 1813. (Gisselfeld).

Johanne Henriette Valentine lensgrevinde Daneskiold-Samsøe født Kaas (1776-1843). Olie-maleri af F. C. Gröger 1814. (Gisselfeld).

»Hr Pastor Gruntvig

i

Udbye

pr Vordingborg«

»Ligesom forrige Aar, saaledes har jeg ogsaa i dette Aar et Forraad af Kornvarer for dermed at hjælpe den trængende Landalmue; naar Deres Velærværdighed vil sende mig en Fortegnelse over hvormeget Byg eller Rug, De ønskede Dem til Deres Sogne, saa skal jeg strax melde Dem hvor stort et Quantum deraf, der kan overlades Dem og hvad Dag De kan lade Vedkommende afhændte det her paa Gisselfeldt. Priisen er 55 rd DCt. for en Tønde Byg og 82 r DCt. for en Tønde Rug – Betalingen erlægges ved Modtagelsen, med mindre Deres Velærværdighed indestaaer for Samme, da det saa kan beroe med Betalingen til 1 Novbr. d.A. /

At anlægge mindre Magaziner paa flere Steder i Amtet, hvorom Deres Velærværdighed i behagelig Skrivelse af 16. Mart. taler, ville unægteligen være til meere Nytte end et enkelt stort Magazin i Amtet, men naar der vare flere, saa kunde disse ej existere for Regjeringens Regning, og Amtmanden kunde da umueligen være ansvarlig; Magaziner eller Beholdninger af den Art bør gjøres af Sognene selv, eller enkelte Mænd, som dertil foreene sig – Allerede for længe siden har jeg gjort de Herrer / Godsejere opmærksom paa at det var deres Pligt at have Beholdning af Kornvarer for dermed at kunne i Foraaet og Sommeren hjælpe de Trængende paa deres Godser.

Gisselfelde 20. Apr. 1813

C. C. S. Dannekiold

S. T.

Hr Pastor Grundtvig

i

Udbye«

Grundtvig reflekterede på grev Dannekiolds tilbud om korn, som det ses af et brev af 21/5 fra greven. Brevet bærer udskriften »Til Byefoged Dall i Præstøe«, hvilket kunne tyde på at grev Dannekiold har sendt det til adressaten, som så har leveret det til Grundtvig, for brevet *er* stilet til ham (Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 13 (ikke i autograf)).

»De i Deres Velærværdigheds Skrivelse begjerede 6 Tønder Rug og 10 Tønder Byg til Udbye og Ørslev Sogne, kan erholdes, de første her paa Gisselfeldt Mandagen den 24 May og Bygget en Dag i næste Uge i Præstøe hos Byefoged Dall. Udleverings Seddel paa Bygget følger vedlagt.

Da det er antaget som en Regel at ingen Korn Vare udleveres uden enten

mod Contant Betaling, eller mod Vedkommende Herrer Gejstliges Caution for Betalingen til 1 Novbr d. A., saa forventer jeg, at intet overlades til usuffisante Kjøbere. Hvad Penge som Contant indkomme ved Udleverings Sed / delens Overlevering ville Deres Velærværdighed behageligst *Selv modtage*, og derefter tilstille mig. Betalingen for Rugen kan derimod betales her paa Gisselfeldt til mig selv, eller mod Deres Caution.

Tilgiv den Uleilighed som jeg herved foraarsager Dem.

Gisselfelde 21 May 1813.

C. C. S. Danneskiold

S T

Hr. Pastor Grundtvig
i Udbye pr. Præstøe«

2.

Grundtvig dedicerer grev Danneskiold

»Kort Begreb af Verdens Krønike
i Sammenhæng«

(1812).

Omkring nytår 1813 erfarede en videre kreds pludselig, at grev Danneskiold spillede en vigtig rolle i den nidkære Udby-kapellans tilværelse, idet Grundtvig da dedicerede greven den bog, som skulle blive hans skæbne: »Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng«.

For bogens læsere har det sikkert været en stor overraskelse at finde navnet på en af rigets fornemste mænd på dedikationsbladet i netop denne bog og at læse det 14 strofer lange tilegnelsesdigt (Poetiske Skrifter bd. 3 (1882), s. 83–87), der i brede rimede femfods-jamber former sig som en hyldest til Sjælland, til Gisselfeld og dens grundlægger Peder Oxen og til dens nuværende besidder grev Danneskiold. Digtet forudsætter, at Udby-kapellanden har været godt kendt med greven og livet på Gisselfeld.

Første strofe foregriber den ødanske stemning i »Der er et yndigt Land«:

»I Østresaltet laa en vakker Ø,
Dens grønne Krands var tætte Bøgeskove,
Og paa den vuggede saamangen Sø
Mod Bøgelund sin lille, blanke Vove; . . . «

I tredje strofe røber digteren et klart blik for Gisselfelds vidunderlige beliggenhed:

»Hvor Bakkeraden mellem Kalk og Sand
 Sig, høi paa Dansk men og beskeden, reiser,
 Ved Bakkefod, paa blanke Søers Rand
 En gammel Borg imellem Bøge kneiser,
 Men over den og over Bøgen med,
 Paa Brinken modig, efter Nordmands Sæd,
 Den ranke Fyr sit *grønne* Spyd fremholder.«

Men digtet fortæller også, hvorfor det blev grev Danneskiold, som Grundtvig tilegnede sin hidtil vigtigste bog. Strofe 7–8, hvor Grundtvig præsenterer henholdsvis greven og sig selv, er i den henseende oplysende:

»En Greve nu mon bo paa Gisselfeld,
 Der ei var ræd for Peders (Peder Oxes) Navn at bære,
 Den Ø, hvor Hjalmar og hvor Griffenfeld
 For Jetter segned, mon hans Odel være,
 Han og er Levning fra en bedre Tid,
 Hans Hu staar fast til gæve Fædres Id,
 Med Ord og Daad han vil dem ihukomme.

En Sjælandsfar jeg er, med Tugt at sige,
 Og Krøniken mit Hjerte ligger nær,
 I Kløgt og Skjaldskab vil jeg Mange vige,
 Men ei i, Gud og Nord at have kær;
 Hvor kan min Bog et bedre Sted da finde,
 End i den Borg, hvor ude og hvor inde,
 Der tales *høit* om den *forgangne tid!*«

De sidste linier i de citerede strofer viser klart, at Grundtvig i grev Danneskiolds livsholdning, som han nu selv havde lært at kende, har set en levende manifestation af det, han i sin bog anklagede sin fordærvede samtid for at have tabt: Mindet om forfædrene og deres gerning, som inspirerer efterslægten til at øve en gerning i deres spor. Netop fordi denne grevens livsholdning forudsatte den »gamle« kristentro, som den unge kapellan gennem sin bog ville vække til live i sit folk, netop derfor var grev Danneskiold manden, han ville tilægge sit mene tekkel. Det er mærkeligt her i tilegnelsesdigtet i »Verdens Krønike« 1812 at træffe dette centrale begreb i Grundtvigs historiesyn klart udtrykt på grev Danneskiold; først fem år senere, i »Udsigt over Verdens-Krøniken« (1817) bliver det nærmere defineret.

Skulle vi nævne en af grev Danneskiolds fortjenester, som i særlig grad har tiltrukket sig Grundtvigs opmærksomhed i efteråret 1812 og som efter al sandsynlighed har været den ydre foranledning til dedikationen, må det blive det store foretagende, som samtiden især knyttede til hans navn: Opgravningen af Suså fra Bavelse sø til Næstved 1810-14, »Næsbyholms Canal« eller »den Danneskioldske Canal« – som greven selv bekostede for at lette transporten af brænde fra de store Sorø-skove til København. Netop 11/9 1812 var kanalen ved en højtidelighed (»Dagen« 17/9 1812) blevet be-sejlet for første gang. En pram med en foræring på 22 favne brænde til de fattige i Næstved indviede denne imponerende vandvej, hvis betydning efter freden 1814 blev stærkt reduceret på grund af de lave brændselspriser, men som kom til at koste grev Danneskiold en stor del af hans velstand. I sin biografi af greven fremhæver Grundtvig dette bevis på grevens uegennyttighed, men nævner også den skygge, dette bekostelige arbejde kastede over grevens sidste leveår.

Digtets sidste strofer viser os den kampberedte Herrens stridsmand, der til den kommende dyst nok vil få brug for grevens »gode Daneskjold«, som han beder ham holde over det i bogen, der er skjoldet værd. Efter som tak herfor at have påkaldt Guds velsignelse over greven, slutter digtet med denne smukke personlige strofe:

»Ja, bede skal jeg, som jeg beder her:
 At Han sit Skjold vil over dig og hvælve,
 Naar Edens Kerub løfter stræng sit Sværd,
 Og du, som hver en Adams Søn, maa skælve!
 Da vinder du til Herrens Abildgaard,
 Hvor Livets Træ i Blomster evig staar;
 O! gid vi mødes i dets lune Skygge!!«

Hvordan forholdt grev Danneskiold sig nu til Grundtvigs ønske om at ville dedicere ham bogen? Hvordan reagerede han på dedikationen? Man vil sikkert studse over at høre, at grev Danneskiold faktisk intet anede om tilegnelsen, før han så at sige stod med bogen i hånden. For at undgå enhver misforståelse med hensyn til baggrunden for tilegnelsen havde Grundtvig overhovedet ikke bedt greven om tilladelse til at dedicere ham sin bog!

Alt dette fremgår af Grundtvigs dedikationsbrev, der fulgte med det eksemplar af »Verdens Krønike«, som grev Danneskiold fik overrakt i København (jfr. nedenfor). Det uvurderlige brev findes i

det Danneskiold-Samsøeske privatarkiv på Brattingsborg og gengives her:

»Udbye 15de Decbr 1812.

Med disse Linier tager jeg mig den underdanige Frihed at fremsende et Exemplar af den Bog, der drister sig til at bære Deres Excellences Navn. Vel burde den dertil have havt Tilladelse, men jeg undsaae mig ved at bede derom, da det tyktes mig at være, som om jeg lagde anden Vægt paa Tilegnelsen end sandt er, nemlig, efter min Leilighed at give et Tegn paa min Høiagtelse for Deres Excellence.

Skulde jeg seet hen til Lykken denne Bog vil gøre udvortes, da havde jeg vel ikke tilegnet Dem den, men jeg stod stille ved Bevidstheden om, at den er det vigtigste og med mest Flid udarbejdede Skrift jeg har leveret, og derfor troer jeg ikke, at Eftertiden skal anse Deres Excellences Navn for at være beskæmmet ved denne Plads.

At D. E. vilde dømme ligedan og med Velbe/hag læse Bogen, trods al dens Ufuldkommenhed og trods det Skrig, der ventelig vil opløfdes, er mit inderlige Ønske. At skrive Historie kristelig, det er sanddru, uden af Menneskefrygt eller Persons Anseelse at dølge Noget, som Man efter modent Overlæg finder rigtigt og tilbørligt at sige, er desværre! blevet saa sjældent, at det nødvendig maa falde sælsomt ja ubehageligt for Mange, men derfor har jeg ogsaa belavet mig paa Ubehageligheder. Jeg veed at jeg uden alt Had eller Avind har sagt Sandhed i Guds Navn, og Han vil da styrke mig til lige-saavel at bekende mine Feiltagelser, naar jeg seer dem, som til at forsvare hvad der er Sandt og Ret og bære taalig, hvad der da for Sandheds, det er for Guds Skyld maatte ramme mig.

Det er rigtig nok faldet mig ind, om D. E. ikke maaske vilde fortørnes over, at jeg/tilegnede Dem en Bog, der af Mange maa blive hadet og haanet, men det trøstede mig da, at jeg ei har begert Deres Tilladelse; thi nu falder da Alt paa mig, der har været saa dum at kalde dens Tilegnelse et Tegn paa Høiagtelse, thi Uforskommenhed er det dog rigtig ikke, men jeg tænkte at en Bog om Fortiden og Nutiden har sin rette Domstol i Eftertiden og for den veed jeg D. Ex. har Agtelse.

Dog, jeg bør ikke uleilige D. E. med lang Tale, fortørnes De, da hjælper den ikke, og undskyldte mig maa jeg ikke; thi Tilegnelsen er ogsaa skrevet i Guds Navn, jeg har ei derved søgt Gunst uden for det i Bogen der hører Gud til, Han som har Alles Hjerter i sin Haand vil nok styre saa at Alt bliver til Hans Ære, har jeg hist og her, som er rimeligt, søgt min egen Ære og at takkes Mennesker, da skader det ikke, jeg bliver narret og jeg skal med Guds Hjelp selv være mellem mine / første og strængeste Tugtemestre.

Efter endnu engang at have anbefalet det Gode i Bogen, Udlæggelsen af Guds Styrelse og Kristendommens Herlighed og Nutidens dybe Fordærvelse, til D. E.s Yndest, har jeg den Ære at tegne mig med Høiagtelse

underdanig
N. F. S. Grundtvig«

Det kan man vist kalde at brænde sine skibe. Her taler en mand, som er overbevist om sin sags hellighed og som er gået i kampstilling beredt på alt. Et mandigt, selvbevidst men også ydmygt brev, der ikke forpligter andre end afsenderen selv. Sjældent har vel en åndspersonlighed set sin egen situation så skærende klart og illusionsløst som Grundtvig i dette lille document humain. Men mærker man ikke også en varm undertone af ærlig beundring for brevet og bogens modtager?

Det er ikke her stedet at skildre »Verdens Krønike«s tilblivelseshistorie, som William Michelsen så grundigt og inciterende har klarlagt i sine grundlæggende studier over Grundtvigs historiesyn, »Tilblivelsen af Grundtvigs historiesyn« (1954) og især »Den sælsomme forvandling i N. F. S. Grundtvigs liv« (1956), hvori han påviser bogens vej fra et pædagogisk over et filosofisk-videnskabeligt, et opbyggeligt til et rent apologetisk stadium. Disse idéhistoriske undersøgelser kunne passende suppleres med hvad man kunne kalde »Verdens Krønike«s ydre tilblivelse, bogens lange og omstændelige vej fra førstearkets korrektur året før til Grundtvigs egne særdeles vigtige rettelser og anmærkninger i sidste øjeblik før slutarkenes trykning. Herom kan man få besked i den brevveksling mellem Grundtvig og hans allerede nævnte ven Povel Dons (1783–1843), som er publiceret i en lille fin bog »Til Minde om Povel Dons« (1875)⁴). Den unge kopist og forfatter havde sammen med en anden af Grundtvigs venner, den norske teolog S. B. Hersleb (1784–1836), hvis breve til Grundtvig fra samme tidsrum (Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 1 (1924)) også giver værdifulde oplysninger om »Verdens Krønike«s vej fra manuskript til bog, læst korrektur på bogen, et langvarigt og anstrengende arbejde.

I et af Povel Dons' breve til Grundtvig dateret 19/9 1812 forekommer i slutningen følgende:

»...Dit næstsidste Brev har jeg giemt saa godt, at jeg ei for Øieblikket kan finde det. Vil Du for en Sikkerheds Skyld i Dit næste Brev opgive mig den Forandring paa nye, som Du vilde have i Dedicationen til Danneskiold...«.

Dette næste brev fra Grundtvig til Dons har det desværre ikke været muligt at opspore. Det er øjensynligt blevet gemt lige så godt som det foregående. Men der har altså været tale om en ændring i

⁴) Se også Gustav Albeck: Omkring Grundtvigs Digtsamlinger (1955), s. 154–56.

dedikationsdigtet eller i teksten på dedikationsbladet. To dage før jul kan Dons give vennen meddelelse om at bogen er færdig:

»Kiære Grundtvig! Du faaer nu kun et Par Ord. Din sidste Skrivelse om Din Fader bedrøvede mig meget; og urolig, saavel for ham som for Dig, er jeg, fordi jeg ei fik Brev fra Dig i Gaar. Paa Mandag leveres Dit Brev og Bogen til Danneskiold, og paa Onsdag avertes den i Aviserne, tillige med Din Prædiken. Gud give, at jeg i Juledagene maae høre noget glædeligt fra Dig. Jette hilser meget ligesom Din trofaste Ven

P. Dons.

Kiøbenhavn, den 22de December 1812.«

Mens »Verdens Krønike« således har foreligget klar til udsendelse kort før jul har Grundtvig på samme tid siddet ved sin faders dødsleje hjemme i Udby, har, som vi så, skrevet sit ledsagebrev til grev Danneskiold en uges tid før, tirsdag 15/12, og sendt det til Dons, som har truffet forberedelser til bogens ekspedition til greven mandag 28/12. Grev Danneskiold opholdt sig netop i disse dage i København (»Dagen« 30/12), men om han har modtaget bogen af Povel Dons personligt kan ikke siges med sikkerhed, men det er sandsynligt. Julehøjtiden var kommet imellem og havde forsinket bogens udsendelse en uge, men onsdag 30/12 kunne man – som lovet af Dons i brevet – i »Tillæg til Nmr. 306 af Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterretninger« under »Bøger« læse:

»Paa Undertegnedes Forlag er udkommet: Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng. Ved Nic. Ferd. (sic!) Sev. Grundtvig, Kapellan i Udby, med Motto: Riget og Magten og Æren er Guds i Evighed. Prisen er 6 Rd., indb. 7 Rd. 1 Mk. og heftet 6 Rd. 3 Mk. hos

Bogtrykker Andreas Seidelin,
i store Kannikestræde No. 46.«

Prædikenen, der blev nævnt oven for i Dons' brev, var den bekendte »Hvorfor kaldes vi Lutheraner?«, som udkom 31/12. Jette var Dons' forlovede Henriette Schmidt.

Bogens oplag var ikke stort – efter Dons' opgivelse 450 eksemplarer – og den blev hurtigt udsolgt, ja revet væk, men – den gjorde sin forfatter til en død mand i hovedstadens litterære cirkler på samme måde som den opsigtsvækkende dimisprediken et par år forinden havde gjort den unge præst umulig i dens gejstlige kredse. Den voldsomme polemik mellem Grundtvig og Molbech, som bogens udsendelse bl.a. forårsagede og som resulterede i opløsningen af et

venskab, der allerede forinden var smuldret hen på grund af religiøse uoverensstemmelser, tilhører »Verdens Krønike«s litteraturhistorie, som det ikke er meningen at skrive her⁵). Det der interesserer os i denne forbindelse er at vide, om postyret omkring bogens fremkomst fik følger for forholdet mellem dens hårdt angrebne forfatter og dens fornemme modtager.

Det var givet, at offentligheden, som af gode grunde ikke kunne have kendskab til Grundtvigs dedikationsbrev, i tilegnelsen til grev Danneskiold ville formode et knæfald af Udby-kapellanen for at få et embede. Vi kan høre det i det brev, som Grundtvig i anledning af faderens død 5/1 1813 modtog fra sin slægtning, den gamle fhv. biskop Nic. Edinger Balle (1744–1816), der havde været gift med en søster til den afdøde og hvis næstyingste datter 1798 havde ægtet Grundtvigs ældste broder Otto Grundtvig, senere provst i Torkilstrup (forresten Ingemanns faders efterfølger i præsteembedet). Brevet er dateret 10/1 1813, og efter en omtale af de lidet lovende udsigter for et embede til den unge kapellan hedder det:

»...Grev Danneskjold – Kammerherre Stampe – ere Deres sande Venner – De have Kald at bortgive – Jeg skulde troe at min kiære Hr. Broder ikke forgiæves holder sig nær til Dem – Udbye og Ørslev Kald er for Cancellie-Mændene anseet i alle Maader for stort*.)«

Umiddelbart herefter kommer i brevet de ord, der klarere end noget andet anskueliggør situationen omkring udgivelsen af »Verdens Krønike«:

»Hertil kommer, beste Hr. Broder! at Deres sidst udgivne Bog vist ikke gavner Dem hos de Mægtige.

⁵) Professor Gustav Albeck har venligt gjort mig opmærksom på følgende oplysning. I et brev fra C. Molbech til Kamma Rahbek, dateret 1/4 1813 (Christian Molbech og Karen Margrethe Rahbek. En Brevvexling (1883), s. 17) mærker man tydeligt Molbechs irritation over grev Danneskiolds protektion af Grundtvig og dennes formodentlige knæfald for »det gissfeldtske Hof«. Molbech søger i brevet at reducere sin fordums begejstring for besøget i 1810, efter at fru Rahbek i sit brev 27/3 til Molbech (ibid. s. 13–14) har opponeret mod den almindelige lovprisning af »den gissenfeldtske Fortræffelighed«. Det fremgår af brevene, at forholdet til grev Danneskiolds ofte har været genstand for mundtlig diskussion mellem Molbech og fru Rahbek.

*) Se også S. B. Herslebs brev til Grundtvig af 12/1 1813: »Søg De Udbye Kald, kjæreste Grundtvig, og skriv mig til derom ... med Guds Hjælp skal vel Der(es) den gode Sag seire. Danneskjold har talt med Aagaard (ejer af Iselingen) om Dem med den inderligste Velvilie, lovet at gjøre heri og i Alle andre Ting for Dem, hvad der egner sig en retskaffen dansk Adelsmand ...« (Cit. efter Gustav Albeck: »Omkring Grundtvigs Digtsamlinger« (1955), s. 166.

Den gjør megen Opsigt – kjøbes og læses fra Haand til Haand – men Bitterhed, Spot, Trusler, give Gienlyd fra Mund til Mund – I Sandhed, ærlige Mand! saa dierve Rystelser – tykkes mig, at være tilovers, fordi de volde kun Skade, paa meer end een Maade. –

Jeg faaer kun lidet at høre – Imidlertid hedder det, at Dr. Horneman vil anlægge Sag, og at Jurister opfordre ham dertil. – Fleere Modstandere lave sig til – om blot med Pen eller anderledes, veed jeg ikke. – Fordums Venner skiære med Tænder, fordi Deres Navn er forbiegaaet. – En vis Digter skal have sagt: Det gjør mig ondt, at et saa ypperligt Hoved er gaaet fra Forstanden. Min Svigersøn Olsen, som for Tiden hverken skriver eller taler, da han er meget svag, tager megen Deel i Deres Tab af kiærlig og høystaget Fader. Dog! Jeg veed ret vel, at Deres Siæl er langt opløftet over Alskens Kiv og Klammer.

Men hvad! lide ikke Deres Venner – Deres Familie – Deres Forlovede? Særdeles lider jeg – for ubetimelig Roes – Sat Sapienti!

Skal Secteriskhed, som leder til Ufordragelighed, atter fremkaldes?«

(Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 1 (1924), s. 121–22).

For dem, der kendte både greven og Grundtvig, var spørgsmålet også, hvordan grev Danneskiold ville reagere. Det kommer frem i slutningen af et brev til Grundtvig fra den allerede nævnte amtsprovst M. F. G. Bøgh i Herfølge. Brevet er dateret 7/1 1813 og ligeledes skrevet i anledning af den gamle pastor Grundtvigs død. Med en hentydning til dedikationsdigtet skriver Bøgh:

»... De har skudt Dem ind under Danneskjolds Skjold, som meget fornøier mig. Har De i denne Anledning faaet noget Brev fra ham, und mig da den Fornøielse at lade mig læse det. Og nu hermed et velmeent Level fra Deres

Bøgh.«

(Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 1 (1924), s. 120).

Der kom, som Bøgh formoder, et takkebrev fra grev Danneskiold. Det findes i original i Grundtvig-Arkivets fascikel 465 og har vist ikke været offentliggjort før:

»Deres Velærværdighed vilde tillade at jeg bevidner Dem min oprigtige Tak for det Tegn paa Deres Agtelse De saa nyeligen har givet mig; – det er særdeles behageligt at vide sig agtet og yndet af en agtbar Mand, og det skal stedse være min Bestræbelse at søge at fortjene dette Gode! –

Meget har det ogsaa fornøjet mig at see, at De ogsaa ynder det mig saa kjære Gisselfelde, der afgiver et stolt Mindesmærke om dets første Ejer! –

ærbødig

C. C. S. Danneskiold

Gisselfelde d 16 Januar

1813.«

Et formelt takkebrev vil man sikkert synes, et svar, der ikke med eet ord nævner det egentlige, Grundtvigs bog, som jo også på en måde var blevet modtageren påtvunget. Men gennem brevet mærker man alligevel grevens taknemmelighed, især hvor han hentyder til omtalen af Gisselfeld i dedikationsdigtet. Jeg vil tro, at grevens korte, men iøvrigt smukke og beskedne takkeskrivelse, der er skrevet umiddelbart efter hans hjemkomst fra det næsten tre uger lange ophold i København (»Dagen« 19/1 1813), som forudsætning har Grundtvigs dedikationsbrev og -digt, men derimod ikke grevens gennemlæsning af bogen. På grund af travlhed under besøget i København, hvor der har været adskilligt at ordne i forbindelse med den netop i disse dage påbegyndte gennemgribende ændring af landets pengevæsen (Statsbankerotten), har grev Danneskiold sandsynligvis ikke haft tid til at læse den krævende bog. Hvis han alligevel har læst den, – som landet lå ville man næppe kunne tænke sig andet – har han i hvert fald ikke i brevet givet udtryk for betænkeligheder af den art, Grundtvig nævner i det tidligere citerede afsnit af biografien, tværtimod. Bogen er modtaget i samme ånd som den er givet, og greven vil, som han skriver, stadig bestræbe sig på at gøre sig fortjent til den unge digterpræsts agtelse. Det er klart, at grev Danneskiolds fredelige natur – så ganske Grundtvigs kampnatur modsat – ofte har haft svært ved at sanktionere sin yndlings optræden i de stridigheder, denne gang på gang indviklede sig i, men som nævnt var det især hans præstevirksomhed, der skabte disse betænkeligheder. Dog, alt dette kunne ikke forskertse ham hans velynders bevågenhed, hvad der tjener grev Danneskiold til ære. Han har haft øje for det geniale i denne impulsive, på mange måder vanskelige præst, har mærket det ægte i hans forkyndelse og følt sig tiltrukket af et naturel så modsat hans eget.

Grev Danneskiolds eksemplar af »Verdens Krønike« befinder sig den dag i dag i Gisselfeld Klosters bibliotek, hvor den lille smukt indbundne bog med rette anses for at være en af dette velholdte privatbiblioteks seværdigheder. At man på Gisselfeld også har fulgt med i den polemik, som »Verdens Krønike« fremkaldte, viser tilstedeværelsen af Molbechs i maj 1813 udgivne pjece: »Til Hr. N. F. S. Grundtvig, Capellan i Udby i Anledning af hans Verdenskrønike og Kiøbenhavns Skilderi No. 29«, der skarpt kritiserer den forkætrede bogs anlæg og ensidighed men især dens fordømmelse af samtiden. Grundtvigs svar herpå: »Krønikens Gienmæle«, udsendt 8/7, findes

derimod ikke i biblioteket, men har ganske givet været der. Det gør til gengæld den ufuldendte 2. udgave af »Verdens Krønike«, hvis første og eneste bind udkom først i juni 1814. Bogtrykker Andreas Seidelin, på hvis forlag »Verdens Krønike« 1812 var udkommet, var, som det fremgår af Povel Dons' breve, villig til at trykke et nyt oplag af bogen, men Grundtvig havde allerede planer om en helt ny omarbejdet udgave, som således først skulle blive til virkelighed halvandet år efter og forblive en torso. Arbejdet med nyudgaven blev afbrudt dels på grund af forceret virksomhed omkring den nyligt opståede strid med H. C. Ørsted i anledning af Grundtvigs apokalyptiske skrift: »En mærkelig Spaadom«, udsendt 25/2 1814, dels som følge af Grundtvigs svækkede helbred. En del af sommeren 1814 tilbragte han som rekonvalescent i den gæstfri præstegård i Olstrup, nær ved sin velynder på Gisselfeld. Både det nævnte skrift, dets forgænger »Helligtrekongerlyset«, udsendt 1/2 1814, med Grundtvigs mærkelige optræden i 1807-14-krigens sidste fase, og hans afsluttende indlæg i Ørsted-striden: »Imod den lille Anklager« fra 30/5 1815, med det hvasse angreb på Schellings filosofi samt det dagen efter udsendte hyldestdigt »Fædrene-Aaret« til kong Frederik VI ved kongens ankomst fra kongressen i Wien 1814-15 og endelig lejlighedsskriftet »Europa, Frankrig og Napoleon« fra 5/7, hvis betragtninger nederlaget ved Waterloo c. 14 dage før på en måde allerede havde gjort passé, alle disse tidsbetonede indlæg er endnu at se blandt Gisselfelds Grundtvigiana. Det samme gælder »Bibelske Prædikener« fra juni 1816 og Grundtvigs 3. verdenskrønike »Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum« fra slutningen af september 1817, egentlig en forøget udgave af hovedafsnittet om Luthers reformation i 1812-krøniken med udeladelse af de angreb, der dengang vakte så stor forargelse.

Også »Roskilde-Riim« (fra februar 1814) har været i grev Daneskiolds eje. Bogen findes ganske vist ikke længere i Gisselfeld Klosters bibliotek, men en boghandlerregning fra 1/1 1815 (fra Andreas Seidelin) dokumenterer, at greven har købt den sammen med en del af de ovennævnte titler, vel at mærke *før* den officielle udgivelsesdato for hvert enkelt skrift.

Denne lille, af gode grunde ufuldstændige bibliografiske oversigt skulle tjene som et ydre vidnesbyrd om forbindelsen mellem Grundtvig og hans høje velynder på Gisselfeld i perioden 1813-18. Lige så lidt som den øvrige del af tidsrummet 1808-23 bringer dette

femår os nærmere oplysning om arten eller størrelsen af grev Danneskiolds hjælp til Grundtvig. Trods eftersøgning i det Danneskiold-Samsøeske privatarkiv er det hidtil ikke lykkedes at finde eet eneste regnskabsbilag eller lign., som kunne oplyse os herom. At Grundtvig har modtaget den er uomtvisteligt, og spørgsmålet hvorledes og hvor meget kan i den forbindelse være ligegyldigt.

Grundtvig-bibliografen Steen Johansen opkaster i sin interessante afhandling »Om Grundtvig-udgaver« (Grundtvig-Studier 1951, s. 70) det spørgsmål, hvorledes det var muligt for den fattige Grundtvig f.eks. i 1814–15 at udsende i alt 14 skrifter hos Andreas Seidelin og finder kun een forklaring: at Grundtvig allerede dengang havde en fast læserkreds, der var stor nok til at kunne dække trykkeomkostningerne. Denne forklaring synes mig ikke helt fyldestgørende, især da Steen Johansen lidt senere i sin afhandling omtaler de forholdsvis store restpartier af skrifter fra den periode i Grundtvigs forfatterskab, vi behandler her, som forelå endnu c. 50 år efter. Nej, med det tidligere fremdragne in mente vil jeg tro, at spørgsmålet skal besvares derhen, at grev Danneskiold i disse forfatterskabets første, afgørende 12–15 år har været den økonomiske garant for udsendelsen af Grundtvigs skrifter (jfr. igen Grundtvigs udtryk »min hele dansk boglige Virksomhed«, citeret ovenfor s. 10). Alt tyder på, at i hvert fald en del af grev Danneskiolds understøttelse af Grundtvig til syvende og sidst har været et mellemværende mellem greven og Andreas Seidelin.

Der går nu et par år inden vi igen har noget skriftligt mellem grev Danneskiold og Grundtvig, der nu frister den tjenstledige kapellans beskedne og usikre tilværelse i hovedstaden. I foråret 1815 dukker pludselig en lille erindring om Udby-tidens korrespondance op i form af et tjenstligt brev fra grev Danneskiold til Grundtvig vedrørende forhold, som vi allerede har stiftet bekendtskab med (jfr. s. 27).

Brevet (Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 18 (ikke i autograf)) har udskriften:

»Velærværdige
Hr Pastor N F Grundtvig
i
Kiøbenhavn«

»Ørsløv og Udbye Sognes Fattigvæsen ejer og har i lang Tiid ejet følgende Capitaler, nemlig:

Gunner Hahnes Minde	200 Rdlr
Magister Iver Dams	100 -
Runges	200 -

hvilke Capitaler i Overensstemmelse med Forordningen af 5 Januar 1813, skulde omskrives til Rigsbankpenge, men da den nuværende Sognepræst for Ørsløv og Udbye Menigheder, Hr. Professor Sandal ikke kan give nogen Oplysning om hvor disse Capitaler ere indestaaende, og dette ej heller har kunnet erfares hos Godsejeren, saa ere Capitalerne ligesaa lidt omskrevne til Rigsbankpenge, som Renter af dem i de seenere Aar ere beregnede Fattig Cassen til Indtægt. Jeg nødsages altsaa til at uleilige Deres Velærværdighed, og / tjenstligt anmode Dem om behageligen, hvis De kan give nogen Oplysning om hvor disse Capitaler ere indestaaende m.v., at meddele mig samme. -

Det bemærkes at i det for Aaret 1812, af Deres Velærværdighed paa Deres Hr. Faders Vegne aflagde Fattig Regnskab ere Renter førte til Indtægt af alle 3 Capitaler, - mueligen kan De erindre af hvem disse Renter ere udbetalte. -

Deres behagelige Svar herpaa venter jeg snarest muelig. -

Gisselfelde den 4 Martz 1815.

C. C. S. Dannekiold

Velærværdige
H Pastor N. F Grundtvig
i Kiøbenhavn«

Grundtvig svarer hurtigt, ivrig efter at få sagen bragt i orden. Hans brev findes i Landsarkivet for Sjælland (Præstø Amts journalsager f. landet 1815 K 2 nr. 34):

»Deres Exellence
Greven af Dannekiold-Samsøe
Storkors af Dannebraag etc Amtmand
over Præstø Amt
paa
Gisselfeld
pr. Ringsted«

»Khvn 12te Marti 1815

Ved Deres Exellences meget ærede Skrivelse af 4de huj. gjør det mig meget ondt at erfare at en Uorden er indløbet ved de Menigheders Fattigvæsen jeg paa min Slg Faders Vegne besørgede, som jeg, hvis Mulighed havde ahnet

mig lettelig kunde forekommet, og endnu undrer mig denne Mulighed, thi uagtet ikke jeg, men min Broder, Provst Grundtvig i Torkilstrup, giennemgik og afleverede min Slg. Faders Embedspapirer, er jeg dog temmelig vis paa, at de indeholdt den nødvendige Oplysning om ovennævnte Capitaler, ligesom det Følgende skal vise, at jeg end ikke i noget Tilfælde kan ansee den Sags Opredning for vanskelig.

For de 100 Sldr som kaldes Gunner Hahnes Minde, har aldrig været nogen Obligation, men blot en Optegnelse, jeg troer af Magister Ivar Dam om at denne Kapital stod i Kirkens Midler, og af Kirkeeierne ere Renterne stedse udbetalte, saa det maae undre mig at S. T. Hr. Geheimeraad Rabens Forvalter Hr Baastrup, der i ikke saa faa Aar har/ udbetalt Renterne, ei herom har kunnet give Oplysning. Hvad nu Mag Dams og Hr Runges Legater til de Fattige angaaer, da existere formodentlig Gavebreve, men om de ere mellem Embedspapirerne eller i Amtsdirectionens Værge veed jeg ikke. Pengene have, efter Givernes Villie, staaet i Udbye Præstegaard, men ere, ved den ny Fattigindretnings Begyndelse, paa høiere Ordre indbetalte, ventelig i Kongens Kasse, thi vel veed jeg Intet af nogen Obligation at sige, men jeg veed at Renterne udbetaltes paa Vordingborg Amtstue, som er at see i min Slg Faders Skattebog, hvor de ere liquiderede.

I det Haab, at om jeg end i nogen Biting, som jeg dog ingenlunde troer, skulde forhuske mig, Sagen ved denne Oplysning lettelig kan opredes, glæder det mig at have kunnet bidrage dertil, og tør troe, at Uordenen ei er min Brøde

underdanig

N. F. S. Grundtvig

Deres Excellence
Grevnen af Danneskjold Samsøe
Amtmand
over
Præstøe Amt«

3.

*Grev og grevinde Danneskiold holder
Grundtvigs og Lise Blichers
bryllup (1818).*

I eftersommeren 1818 knyttes Grundtvigs navn på ny til Gisselfeld, og atter er det ved en begivenhed, der griber dybt ind i hans tilværelse. 12/8 1818 bliver han viet til sin forlovede, jomfru Blicher, i Ulse kirke, hvor pastor Glahn efter al sandsynlighed har forrettet vielsen og Grundtvigs broder, provst Otto Grundtvig (1772–1843) fra Torkilstrup og Lise Blichers yngste broder adjunkt Hans

Jakob Blicher (1789–1863) fra Nykøbing F. i følge kirkebogen var forlovere. Blandt dem, der overværede brylluppet, var en af Grundtvigs gamle elever fra Det Schouboeske Institut Christian Wilster (1797–1840), der på denne tid opholdt sig på Gisselfeld som huslærer for greveparrets yngste søn Magnus Otto Sophus Danneskiold-Samsøe (1804–94), den senere generalpostdirektør. Vi kan takke Wilster for den vistnok hidtil eneste øjenvidneberetning om begivenheden, idet han dagen efter i et brev til vennen og studiekammeraten N. C. L. Abrahams i København ganske kort omtaler vielsen:

»... Igaar havde Grundtvig Bryllup herude; jeg var i Kirken og hørte Vielsen, han var salig. Han skrev et Par Linier til Grevinden, hvori han synderligt nok havde samme Idé som jeg i min Sang, nemlig at den, der saar godt, høster godt, saa at Greven sagde til mig: Præsten Glahn maa formodentlig have vist ham Deres Sang, og han med Flid brugt samme Idé. Idag har hele Selskabet været henne at gratulere ham. . .«

(Museum 1891, II, s. 319–20).

I en artikel »En fødselsdag på Gisselfeld og et bryllup i Ulse kirke (12. august 1818)« (Sorø Amts Årbøger, årg. 45 (1958), s. 44–66) har jeg på basis af Wilsters brev søgt at vise en nær forbindelse mellem Grundtvigs bryllup og grevinde J. H. V. Danneskiold-Samsøes, grev Danneskiolds hustru, 42-årige fødselsdag, der netop fejredes samme dag og som Wilster i sit brev giver en ret udførlig skildring af. Den unge huslærer og poet bidrog selv, som vi så af hans brev, til fødselsdagsfesten med en sang til middagen, men i dagens løb gjorde han heldigvis den lille afstikker til det nærliggende Ulse for at se sin beundrede lærer blive viet til jomfru Blicher.

Hvad min artikel formodede blev kort efter bekræftet af en undersøgelse i privatarkivet på Brattingsborg, hvor to hidtil ukendte Grundtvig-breve klart viser, at det var greveparret, der holdt Grundtvigs bryllup i Olstrup præstegård hos svogeren og svigerinden. Forøvrigt mindes Grundtvig selv dagen i et af sine udkast til grevens biografi (fasc. 176 nr. 2), hvor han under omtalen af greveparrets huslige lykke fremdrager festdagen fem år tidligere som eksempel herpå. Han citerer i den forbindelse et længere digt, skrevet specielt til fødselsdagen, af digterpræsten Christen A. Lund (1763–1833), Keldby på Møn, grev Danneskiolds elskede lærer i barndomsårene. Dette digt, som greven havde bestilt hos Lund for at kunne skrive

det bag på sin fødselsdagsgave til grevinden, et lille maleri af »Samsø-bøgen«, greveparrets kærlighedstræ, som også spiller en rolle i Grundtvigs store mindedigt om greven, har hidtil gået for at være grev Danneskiolds eget, hvad dets direkte tale også kunne forlede til at tro, men Grundtvigs citat skaber fuld klarhed om dets oprindelse.

De to nævnte breve, det ene til grevinden, det andet til greven, er Grundtvigs tak for brylluppet, men begge har særlig interesse derved, at de hver på sin vis bekræfter hans oplysning om sit forhold til grev Danneskiold i biografien. Der er derfor god grund til at gengive dem her i deres fulde ordlyd, også fordi de giver et anskueligt billede af Grundtvigs situation omkring brylluppet. Først brevet til grevinden, der var født Kaas (Mur-Kaaserne), en datter af admiral Frederik Christian Kaas til Nedergaard på Langeland (1727–1804), fra 1781–92 Holmens chef:

»Kiøbenhavn 21de Augusti
1818

Deres Naade

vil ikke vredes over at jeg med slette Bogstaver søger her at betegne min Taknæmmelighed for Gunst og Gave, og mit Hjertes inderlige Begiæring, at den Gud hvis ringe Tjener jeg er, vil rigelig med sine bedste Velsignelser giengælde, hvad jeg kun formaar at skionne paa!

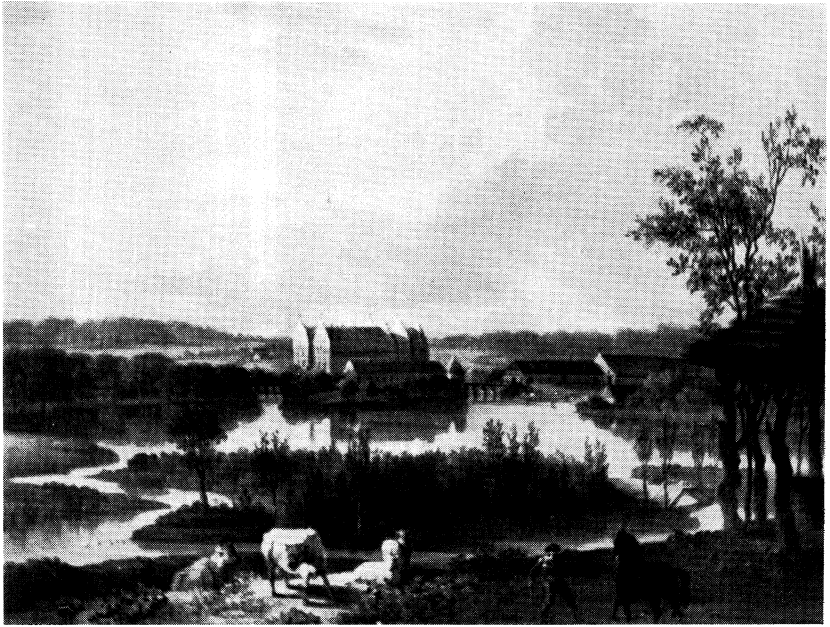
Vel siger Ordsproget lidt bittert: Tak kan man faae for Alt, hvad man har; vel er Anviisninger paa Kongernes Konge nu kun sjelden god Betaling, og vel agtes de endnu sjeldnere derfor; men alt Dette gjør dog kun, at en gammeltdags Præst nu sjelden har Leilighed til at takke Andre end den Gud, der fører sine Tjenere uskadte giennem Ilden og Vandet; sjelden tør vove, selv hvor han vilde, at takke inderlig i Jesu Navn, af Frygt, ei for at han, men at *Det* skal ogsaa derved blive til Spot. Fra saaledes eenfoldelig at takke Deres Naade, kan derimod slige Betænkninger aldrig afholde mig; thi har De, hvad ei kan nægtes, viist mig det Modsatte af hvad jeg har at vente i Verdens Høielofts-Sale, da tør jeg troe, det paa ingen Maade var, fordi De tog Feil ad mig, og bestemt ei, fordi De ønskede at undgaae en Christens Taksigelse og Forbønner til Ham, i Hvem vi alle ere, leve og røres. Saa hav da, ædle Grevinde! Daatter i Aanden af den fromme, forstandige Guds og Kongens, og alle retsindige Præsters og Boglærdes synderlig gode Ven: af Frederik den Andens høire Haand, og Fjerde Christians anden Fader, af den Rigens Cantsler, hvis Minde skal blive velsignet, saalænge Dannemarks Krønike taler og lægges paa Hjerte, af Ham, hvis Minde, som Perlen i Kaasernes Vaaben, De ogsaa ved Fødselen kaldtes til at oplive! Hav, som en Daatter i Hjerte og Aand af den ædle og fromme Niels Kaas, i Jesu Navn min Tak for al den Trøst og Glæde, De ikke blot ved Lykkens Gaver, men

Olstrup præstegård. Gårdspladsen. Efter et fotografi tilhørende kontorchef Hans Egede Glahn. Den gamle præstegård, som ses her, blev i 1924 ombygget af den nuværende ejer, gdr. Vilh. Olsen.

Olstrup præstegård. Haven. Efter et fotografi tilhørende kontorchef Hans Egede Glahn. Havestuens facade, som ses her, er bevaret efter ombygningen i 1924.

Gissfeld set fra nordøst. Oliemaleri af C. A. Lorentzen 1804. (Gissfeld).

Gissfeld set fra den »ny« have (sydvest). Oliemaleri af C. A. Lorentzen 1804. (Gissfeld).

ved dem der langt overgaae disse, ved Hjertets, som adle og hellige hine, stræbde og stræber at udbrede trindt Dem! Besynderlig Tak denne Sinde for al den særdeles Godhed imod den Slægt, jeg nu ogsaa med Glæde kalder min, og mod mig ringe, fattige Mand! Jeg veed, De agter ikke Guds Løn ringe, De veed jeg leger ikke med det Hellige, og gid det da nu og altid maa livsalig tone i Deres Hjerter, hvad Herren sagde: hvo som giver en af disse smaa ikkun et kiølede Bæger at drikke, fordi han er min Discipel, sandelig siger jeg eder, Den skal ingenlunde miste sin Løn! Gud, vor Fader lønne Dem fornemmelig der, hvor vi ere alle fattige: i Hjertet, opholde og velsigne Dem i alle Deres hjertelige Forhold: til Ham som lever i al Evighed og til Deres Kiære paa Jorden, velsigne, trøste og glæde Deres Moder-Hjerter, og lade *det* opleve endnu flere og større Høitider, end det under de blideste Forvarsler, jublende i Nydelsen af barnlig Gienkærlighed, vovede at ahne!

At min Kone, bundet til mit Hjerter med Kiærligheds faste Baand, nu alt i en Række af Aar, og langt fra ikke mindre Gienstanden for Deres Naades Godhed, vel endnu inderligere føler, hvad mine Ord skulde udtrykke, derom behøver De vist ingen Forsikkring af Deres Naades

høistforbundne og taknemmelige

N. F. S. Grundtvig«

Og brevet til greven, skrevet dagen efter:

»Khvn 22de Aug
1818

Deres Excellence

modtage min Taksigelse med samme Bevaagenhed, som gjorde mig til Deres store og bestandige Skyldner, da veed jeg, den vil vorde anseet for en uskrømtet og nødvendig Ytring af den Skønsomhed, jeg maatte være Niding, uden at føle, og Gud eller Konge for paa bedre Maade at vise!

Hvor høit Gisselfeld ligger over Vand-Fladen, og i Forhold til mange andre Herre-Gaarde, det kan man nok læse i adskillige Bøger, og Efter-Slægten vil uidentivt komme til at see det i flere, men hvor varmt Hjerterne, trods Høiden, slaae derinde, selv i Forhold til dem der ligge baade lavere og lunere, det kan neppe mere umistænkeligt bevidnes end af mit Vel, thi at det har ligget Gisselfeldts høie Indbyggere paa Hjerter, er dog vist unægteligt, og for hvad Menneskeligt skulde de Hjerter være kolde, hvis Varme udstrakke sig til den, om hvem det saa almindelig er sagt, at han stødte alle Hjerter fra sig.

Ja, ædle Greve! ingen Stilling er mere skicket til at prøve Hjerter, end en Mands, hvis Navn er bekjendt for at staae paa Verdens sorte Bret, og hvis Virksomhed er af den Beskaffenhed, at den ikke blot maa forbitte de Slette, men endog, ligemeget af hvad Aarsag, stundum mishage de Bedre! Gud gav mig den Trøst, at jeg frit tør sige: alle mine Venner høre til de ædleste Mennesker i deres Kred, og de elske mig; af Velyndere fandt jeg vel Faa

i den høiere Stand, men jeg har heller ingen søgt, thi jeg tør ikke glemme, at jeg er Hans Tjener, som sagde: mit Rige er ikke af denne Verden, men Savn af høie Velyndere skal dog hverken jeg beklage, eller Nogen bebreide mig, aldenstund jeg med Sandhed maa sige: Kong Frederik den Sjette skabde mig et Levebrød, og Grev Danneskjold gjorde mit Bryllup!

Derfor takke min Kone og jeg Dem af inderligste Hjerter, Han som er riig til Alle, som ei blot fylder Munde med Føde, men og Hjerter med Glæde, Han lønne og velsigne Deres Excellence, som for alt andet Godt, saa og for Deres udmærkede Godhed mod Hans Ords ringe og miskiendte Tjener, Deres Excellences

store Skyldner

N. F. S. Grundtvig«

4.

Forholdet mellem Grundtvig og grev Danneskiold fra 1818 til 1821.

Af de just citerede takkebreve synes at fremgå, at grevinden på dette tidspunkt har været primus motor i greveparrets bestræbelser for at hjælpe Grundtvig – brylluppet stod jo også under hendes auspicier – og man mærker, at grevinden har set med mere venlige øjne på præsten Grundtvig end greven har. Det er også hende, der ved flere lejligheder går ind for, at Grundtvig skal have et embede f. eks., da hun først på året forsøger at hjælpe ham til et i Sværdborg under baroniet Gaunø (Brev 12/1 1818 fra Poul Egede Glahn til Grundtvig, trykt i Glahn-Samfundet III (1934–40), s. 80–81), og senere, en måneds tid efter brylluppet, da hun i anledning af Grundtvigs ansøgninger om kald i Ålborg og Vartov gennem pastorinde Glahn råder ham til at gå til kongen (Brev 14/9 1818 fra Marie Glahn til Grundtvig i Glahn-Samfundet III, s. 83), en venlighed, som Grundtvig i sit svarbrev til svigerinden omtaler således:

»...Gud velsigne Grevinden, fordi hun ogsaa ved denne Leilighed har viist sin ømme Deeltagelse i vort Vel! Træffer det sig, da forsikkre Du Hende, at jeg taknemmelig skønner derpaa! ...«

(Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 1 (1924), s. 492).

Takkebrevet til grevinden oplyser ligeledes om, at hun har vist »særdeles Godhed« mod Grundtvigs yndige brud og hendes familie ved brylluppet. Moderen, enkeprovstinde Mette Blicher (1751–1826), som svigersønnen havde boet hos efter at være flyttet til København i efteråret 1813, bruden selv og hendes yngste ugifte søster *Jane Ma-*

thia Blicher (1792–1853) – den næstældste af provstedøtrene fra Gunslev Anna *Pouline* (1785–1880) var 1812 blevet gift med grosserer Christian August Schmidt (1780–1853) i København – opholdt sig ofte i præstegården i Olstrup, og jeg vil tro, at grevinden har gjort, hvad hun kunne for at få en ende på Lise Blichers og Grundtvigs lange forlovelse. Da Grundtvig så endelig fra januar 1818 kunne regne med en kongelig understøttelse på 600 rdl. årligt, foreløbig i tre år, som vederlag for det fortsatte arbejde med fordanskningen af Snorri og Saxo, var vejen åben for bryllup. At det skulle stå i Ulse kirke var naturligt, når grevens ville holde det, og at det skulle fejres på grevindens fødselsdag peger atter hen på, at hun har været den, der har lagt sig mest i selen for at Grundtvig og Lise nu kunne stifte hjem. Med rette kan Grundtvig i brevet til greven med mundheldets fynd skrive: »Kong Frederik den Sjette skabde mig et Levebrød, og Grev Danneskjold gjorde mit Bryllup!« Men vi lægger også mærke til, at han i brevet betoner, at han for altid vil føle sig som en stor skyldner over for sin velynder som han har gjort det lige siden greven begyndte at understøtte ham.

Som vi så af Grundtvigs udtalelser i det afsnit af biografien, der blev citeret i indledningen til denne undersøgelse, var grev Danneskiold også blandt de mange bidragydere, der i disse år muliggjorde Grundtvigs storslåede oversættelsesarbejde. Allerede under 3/1 1816 – kort efter det vidtløftige foretagendes start – finder vi i en fortegnelse over indkomne bidrag (Grundtvig-Arkivet fasc. 247, 2 nr. 3) grevens navn opført med et bidrag på 100 rbdl. Dette beløb havde grev Danneskiold en halv snes dage før indsendt til højesteretsadvokat W. F. Treschow (1786–1869), der sammen med Grundtvig og digteren Christen Pram (1756–1821) sad i komitéen for »Selskabet for Nordens Oldskrifter«, som foranstaltede udgivelsen af oversættelserne. Grevens brev til Treschow (fasc. 247, 2 nr. 7 d) lyder således:

»Deres Velbaarenhed vilde tillade at jeg er saa frie til Dem at sende indlagde Bidrag til Saxo og Snorro, Et Hundrede Rigsbankdaler Navne Værdi, man har sagt mig at De var saa god at modtage saadanne Bidrag.

Med Agtelse Deres
ærbødige

C. C. S. Danneskiold-S

Gisselfelde d 25 December
1815«

Sidst i januar eller først i februar 1819 modtog greven og grevinden henholdsvis 1. del af Snorri- og 1. del af Saxo-oversættelsen, begge trykt på velinpapir og indbundet i to smukke marmorerede skindbind med forgyldt snit og guldbordurer. Grundtvig havde 8/1 1819 fra Schultz' bogtrykkeri fået udleveret »Til mig« bl.a. 2 eksemplarer på velin af hvert af bindene (Grundtvig-Arkivet fasc. 249 nr. 34), det ene af disse eksemplarer af Snorri og Saxo må være dem, han sendte til Gisselfeld. At Grundtvig også har sørget for indbindingen ses af en bogbinderregning af 30/7 1823 (Grundtvig-Arkivet fasc. 249 nr. 37), hvor 3. del af Snorri og Saxo netop er anført i den samme indbinding som de andre bind, han sendte greven og grevinden. Foran i Snorri-oversættelsens bd. 1 havde Grundtvig skrevet et digt »Til Hs. Excellence Grev C. C. S. Danneskiold-Samsøe paa Gisselfeld«: »*Danne-Brog og Gylden-Løve*«, underskrevet »Gr.«. Digtet – skrevet i rimede trokæiske vers – knytter sig med sine seks strofer for så vidt til tilegnelsesdigtet i »Verdens Krønike« 1812 som det med udgangspunkt i grevens våben priser ham som ætling af den gyldne løve, der specielt er Gyldenløvernes men også Sagas d.v.s. historiens in casu Norges histories attribut, – løven i det norske rigsvåben er gylden – fremhæver hans trofasthed mod fædrenes minde og maner ham til at besinde sig på denne arv, for historiens »Bølge-Bane« er åben for den hvide svane, hvormed dels menes svanen i Danneskioldernes våben dels svanen som forkynder af kristendommen, som jo var grev Danneskiolds livsgrundlag. »Minde-Kiertens Adels-Flamme«, mindet om forfædrene, gik aldrig ud på Gisselfeld, for selv om den af og til blaffer som f.eks. da greveparrets ældste datter komtesse Louise Sophie var meget syg (1818–19), så blusser den atter op ved lyset fra det høje. Det er interessant her i digtet at se, hvorledes Grundtvig fastholder grev Danneskiold som eksponent for sin »levende historiske Anskuelse«, hvordan billedet af ham står fast i digterens bevidsthed, fordi denne ser en af sine kæreste ideer personificeret i hans skikkelse. Digtet gengives her efter Grundtvigs originale indførsel foran i Snorri I (papiret er mærket ZONEN):

»*Danne-Brog og Gylden-Løve*:

Banner godt og Kiæmpe bold,

Som i Tiden stod sin Prøve,

Fører Saga i sit Skjold;

Løven kroner, Hjertet danner

I Dit Vaaben Danmarks Banner!

Hundred Aar det er nu siden
 Skjaldens Suk paa Marken lød,
 (Varslende for Mellem-Tiden)
 Ved Din gamle Frændes Død:
 Ak! hvi maatte Graven røve
 Os vor *sidste Gyldenløve!*

Men jeg seer en Gylden-Løve
 Stige op i Dane-Skiold,
 Og i Danmark stod sin Prøve
 Sagas Varsel, Old for Old;
 Ja, vor sidste Gylden-Løve
 Kan ei Graven os berøve!/
 -

Meget Saga lod Dig arve:
 I Dit Skjold Hun maled Sit,
 Mal nu med Kiærminde-Farve
 Sønnehuld i Hendes Dit!
 Aaben for den hvide *Svane*
 End er Sagas Bølge-Bane!

Smigre Herrer, hvo dem hader!
 Skjald i Nord var Drotters Ven;
 Glemte er mangan Olde-Fader
 Mellem fødte Adelsmænd,
 Slukket er i mangan Stamme
 Minde-Kiertens Adels-Flamme!

Dog paa Skjolde-Rand jeg tegner:
 Aldrig her gik Kierten ud,
 Bævrer Flammen end og blegner,
 Blusser op den atter prud,
 Som, ved Straalen fra det Høie,
 Lyset i *Lovises Øie!*«*)

I grevinde Henriette Danneskiolds eksemplar af Saxo-oversættelsens bd. 1 havde Grundtvig ligeledes indskrevet et digt »Til Hds Naade Grevinde Danneskiold-Samsøe f. Kaas: »Ei som Tiden glat og broget«, undertegnet »Gg«. I 8 pragtfulde strofer – rimede trokæiske som i det foregående digt – lader digteren Saxo vise sig i sin

*) Grev Danneskiold var ætling af en Gyldenløve, Christian Gyldenløve (1674–1703), Gisselfeld Klosters stifter, søn af kong Christian V og Sophie Amalie Moth. – »Vor sidste Gyldenløve« var Christian Gyldenløves broder, general-admiral Ulrik Christian Gyldenløve (1678–1719), som Thøger Reenberg i 1720 skrev en gravskrift over.

vadmelskofte (som Grundtvig ved sin oversættelse har skåret til ham) for grevefruen på Gisselfeld og knytter ligesom i takkebrevet til grevinden efter brylluppet forbindelsen bagud til hendes berømteste navne, Rigens kansler Niels Kaas (1534–94), beskytteren af Saxos første folkelige oversætter Anders Sørensen Vedel. Det er en fornøjelse at læse disse kostelige strofer, der er på højde med det bedste Grundtvig har skrevet. Man har hidtil kun kendt digtet gennem en afskrift af fru Lise Grundtvig, idet man formodentlig har anset originalen for tabt, i hvert fald ikke vidst, hvor den befandt sig. Min overraskelse var derfor stor, da jeg ved en gennemgang af biblioteket på Brattingsborg i 1958 fandt Saxo-oversættelsens 3 bind i god behold og i 1. bind opdagede digtet – her med en tilføjelse i sidste strofe – i Grundtvigs egen ortografi, der som bekendt afviger ikke så lidt fra »Poetiske Skrifter« (papiret er mærket HOLLAND):

»Ei som Tiden glat og broget
Er den danske Sagamand,
Soelbrændt er han, but og kroget,
Og hans Sprog er ret som han,
Grov han er vel ei i Grunden,
Men saa halvveis dog i Munden!

Tør da vel i Høie-Lofte
Bonde-Knolden træde ind,
Med sin grove Vadmels-Kofte
Over gamle Gylden-Skind,
Bede Fruer laane Øre
Til hvad *Nyt* han har at føre?

Ja, o Danske Greve-Fruer!
Det tør gamle Saxo godt
Aaben staaer som Borge-Stue
For ham Danner-Kongens Slot;
Mellem Fruerne den Bedste:
Dronningen tør Saxo gjæste!

Ham for Konger turde prise
Rigens Kantsler: Herr *Niels Kaas*,
Satte ham iblandt de Vise,
Som vel graa, men ingen Gaas,
Sagde: dansk ham, *Anders Veile!*
Drotte-Gunst kan han ei feile!//

Er ei Danneskiolds Grevinde
 Rundet op af Kaasers Rod!
 Maa ei Saxo Yndest finde
Hvor der flyder Adels-Blod,
 Han, som Adels-Blod kun priser
 Høit i Sagn og Kæmpe-Viser!

Vadmels-Kjortlen, kofte-skaaret,
 Støder kun hos Sagas Tolk
 Dem som skue Hund paa Haaret,
 Aldrig ægte Adels-Folk;
 De har Fløiels-Hjertet ofte
 Fundet under Vadmels-Kofte!

Lad da kun, med fornem Mine,
 Dame hist og Junker her
 Kaste, for Romaner fine,
 Gammelt Dansk i Ord og Færd;
 Deres Brille ei forblinder
 Danne-Mænd og Danne-Kvinder!

Gak da frit kun op i Stuen
 Sagamand, paa Gisselfeld!
 Hils fra Saga Greve-Fruen:
Børne-Fryd er Dronning-Held,
Fædre var for alle Gode
 Dan som Skiold og Rolv som Frode!
Fader er for alle Gode
 Dan som Skiold, som Rolv og Frode!!
Moder Saga er og Amme
 Til hver ægte Adels-Stamme!«

Fra denne tid (1818–19), et par måneder før, stammer et brev fra pastor Glahn til Grundtvig, som måske ville have kunnet løfte lidt af sløret for den rent pekuniære forbindelse mellem Grundtvig og hans velynder:

»Olstr. 3 Dec. 1818.

Dit Brev, kjære Ven! modtog jeg i Aftes, og i Eftermiddag skal det af mig selv blive overleveret Gr.(even). Jeg kan vel begribe, at dig af Vigtighed, at Du faaer det krevne (?) til 45 ,og jeg vil ønske Dig det; men jeg veed tillige, at Klosteret ikke er stærk i Penge-Capitelet i Aar, en Skjæbne, det har tilfælles med mange skikkelige og ikke skikkelige Folk. – ...«

(Trykt i: Glahn-Samfundet III (1934–40), s. 86).

Ved en mærkelig skæbnens tilskikkelse er netop den del af brevet revet væk, som ville kunne give oplysning om, hvad det er Grundtvig skal have til de 45 . Men at det i alle tilfælde drejer sig om en (natural?) ydelse fra Gisselfeld Kloster er klart, og Glahns ord om »Penge-Capitelet« afspejler simpelt hen de første virkninger af den landbrugskrise, der allerede var sat ind, og som skulle ryste Klosterets og grev Danneskiolds velstand. Greven bar i disse år så godt som ene Klosterets økonomi, idet han gang på gang afholdt de stærkt forøgede udgifter, Klosterets drift medførte, af sin private kasse. Og hvad har der stået i det brev, Glahn skulle overbringe greven? I det Danneskiold-Samsøeske privatarkiv ses det i hvert fald ikke. Og af de breve fra Grundtvig til Glahn, som flere af de 25 bevarede breve fra Glahn til Grundtvig forudsætter, og som ville være af uvurderlig betydning for undersøgelsen her, er kun eet bevaret – fra 1820. Dette brev vil blive omtalt nedenfor.

Et brev fra Glahn til Grundtvig 3–4 måneder efter det lige omtalte, dateret 21/3 1819 (Glahn-Samfundet III (1934–40) s. 87–88), oplyser, at Glahn har fået i kommission af greveparret at bede svogeren om at være dem behjælpelig med at finde en egnet lærer til deres yngste søn, grev Magnus Otto Sophus Danneskiold-Samsøe. Som ovenfor nævnt havde grev Danneskiold allerede i 1818 ansat den unge jurist Christian Wilster som lærer for sønnen, men nu betror Glahn i al hemmelighed svogeren, at den unge greves undervisning er blevet forsømt af Wilster, så forældrene har været nødt til at sende drengen til København, hvor han bliver undervist af sin næstældste broders lærer. Nu vil greveparret imidlertid gerne have ham hjem i sommermånederne og lader derfor forespørge, om Grundtvig ikke kender en ung mand, der kan påtage sig drengens undervisning i denne tid. Mere hører vi ikke om den sag, hverken hvad Grundtvig har svaret eller hvem Wilsters efterfølger blev.

Der går nu henvend to år før vi ser et synligt tegn på direkte forbindelse mellem Grundtvig og Gisselfeld. Lørdag 2/12 1820 offentliggør han i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« (17. årg. nr. 97) sit digt »Gisselfeld. (Sølvbryllups-Dagen den 30te November)«: »Hil dig, Borg fra bedre Dage! . . .« i anledning af sine velynderes sølvbryllup. Måske var det også i »Skilderiet« at sølvbrudeparret først så denne varme næsten forelskede hyldest til Gisselfeld og til dem selv, for Grundtvigs egenhændigt skrevne lykønskning nåede ikke frem til dagen. Grev Danneskiolds var nemlig rejst til Augustenborg for

bl.a. at fejre dagen hos deres ældste datter Louise Sophie (1796–1867), der kort forinden, 18/9 1820, var blevet gift med den unge hertug Christian Carl Frederik August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1798–1869). Derfor er det, at Grundtvig i sit digt – 12 strofer i de kære rimede trokæer – låner den forladte borg røst og vinger så den kan flyve via Samsø, hvis oldnordiske traditioner i særlig grad forpligter greveparret over for historien, til Augustenburg, hvor de sammen vil lykønske dem, som gjorde borgens sølvbryllup d.v.s. gav Gisselfeld fornyet glans, så den altid vil stå som en venlig kærminde »sødt ved Daners Adelvej«. I digtets sidste strofer betones de nu forenede slægters (Oldenburg og Daneskiold) forpligtelse over for historie og kristendom (Rosenkrandsen).

Af en eller anden grund kom lykønskingen til Augustenburg for sent af sted. Det var pastor Glahn, der skulle ordne forsendelsen, og foruden Grundtvigs hilsen sendte han – i følge et brev fra ham til svogeren, dateret Olstrup 2/12 1820 (Glahn-Samfundet III (1934–40), s. 91) – som sin egen hyldest til greve- og hertugparret den nydeligt udstyrede lille tryksag om hertugparrets formæling i Bråby kirke – Gisselfelds sognekirke – et par måneder forinden. Et eksemplar af skriftet, hvis største afsnit optages af pastor Glahns vielsestale, og hvis hele udstyr Glahn havde fået Grundtvig til at besørge hos dennes forlægger par excellence Andreas Seidelin, befinder sig stadig i biblioteket på Brattingsborg. I sit svarbrev til svogeren, dateret København 23/12 1820, (Glahn-Samfundet III (1934–40), s. 93), – det eneste af Grundtvigs breve til Glahn, der synes bevaret – omtaler Grundtvig kort den lille affære med forsinkelsen:

»...Det var jo rigtig nok halv slemt at Grevens ikke fik hvad de skulde havt paa Sølvbryllups-Dagen; men det er da af de smaae Uheld, og den Prosit som kom seent er bedre end aldeles ingen! ...«

Det er morsomt i Glahns næste brev 30/12 1820 til svogeren (Glahn-Samfundet III (1934–40), s. 95) at erfare, at det åbenbart har knebet lidt for de gode præstefolk i Olstrup – måske også for greven og grevinden, hvad Glahns ord tyder på – at følge enkelte etaper af Grundtvigs digterflugt til Augustenburg, men »Alle finder det hele Stk. skjønt.«

Tilfældigt lykkedes det i sommeren 1959 på Brattingsborg at finde det originale manuskript til digtet, som blev sendt til Augustenburg

og som afviger lidt fra digtet i »Skilderiet«. Det har samme titel, og man kan tydeligt se, hvorledes brevpapiret (i kvartformat, mærket I KOOL & Co.) har været foldet to gange og sendt i kuvert⁶).

»Gisselfeld

(Sølv-Bryllups Dagen 30te Novbr 1820)

Hil dig, Borg fra bedre Dage!
 Givet blevst du Gud i Vold;
 Derfor dine høie Tage,
 Under Daners gamle Skiold,
 (Medens, offrede til Døden,
 Slotte styrted trindt om Øe,)
 Skinner end i Aften-Røden
 Over Bøg og blanken Søe.

Skjønt det gamle Brude-Belte
 Bølger, blaaner om dit Liv,
 Siger: det var Søn af Helte
 Som dig fæsted til sin Viv;
 Tusindfarvet, trindt omslynger
 Blomster-Kransen dine Haar,
 Klarlig dig dens Duft forynger
 I et blidt Sølvbryllups-Aar!

⁶) Ved samme lejlighed fik jeg nogen klarhed over det spørgsmål, Steen Johansen opkaster i sin Grundtvig-bibliografi bd. 4 (1954), s. 110-111: om Grundtvig skulle være forfatter til en sang ved hertugparrets formæling, hvoraf man kun kender den første linje, der lyder: »Paa Samsøe stander en Bøg saa grøn«. Herpå kan med sikkerhed svares, at det er han ikke. I privatarkivet fandtes nemlig en 8-sidet tryksag i lille oktav »Sang ved Formælings-Festen den 18. September 1820«, som er identisk med det digt, man hidtil kun har kendt førstelinjen af. Dets 9 firelinjede strofer, hvis forfatter ikke nærmere angives, er et stykke svulstig lejlighedspoesi, som Grundtvig næppe ville have lagt navn til. En ukendt hånd har efter sidste strofe skrevet med blæk: Christian Vilster?, men heller ikke denne formodning er plausibel, selv om Wilster har benyttet motivet med »Samsø-bøgen« i en fortælling »Bøgetræet«, der forresten er skrevet under hans huslærerophold på Gisselfeld 1818-19. Jeg var tilbøjelig til at tro, at en anden af greveparrets nære venner f. eks. provst F. C. Gutfeld (1761-1823), der allerede ved flere lejligheder havde skrevet fødselsdags- og hyldestdigte til grevefamilien, kunne være forfatteren. Den lille sang er trykt ikke hos Andreas Seidelin, men hos kgl. hofbogtrykker Boas Brännich, hvilket igen tyder på, at Gutfeld er forfatteren, idet flere af hans lejlighedsange til greveparret er trykt hos denne bogtrykker. – Imidlertid bragte en tilfældig undersøgelse i det Holck-Winterfeldtske familiearkiv fra Rosendal, der også beror på Brattingsborg, for dagen, at forfatteren til sangen må være: B. S. Ingemann! I det nævnte arkiv findes nemlig et trykt eksemplar af sangen med en håndskrevet tilskrift, hvoraf fremgår, at den er skrevet af Ingemann til andendagsfesten. Den unge Ingemann har altså også haft tilknytning til Gisselfeld, uden tvivl introduceret af den trofaste Grundtvig. –

Tømret blevst du over Voven,
 Fast, med Svar, i Skioldmø-Bryst,
 Paa hvad høit der lød i Skoven,
 Som for Alvor, saa for Lyst;/
 Blev nu hæs din klare Stemme?
 Est du døv for Gammens-Lyd?
 Vil i Dag dig selv du glemme:
 Nægte Svar til Høitids-Fryd?

Dem, som dit Sølv-Bryllup gjorde,
 Og foryngede din Glands,
 Saa paa Ny du kom til Orde,
 Gienfødt under Blomster-Krands,
 Vil *paa Deres* du ei svare
 Renter af din høie Giæld,
 Og med Blomst og Klang bevare
 Deres Gunst for Gissel-Feld!

Jo, du venlige Kiærminde,
 Kyst i fem og tyve Aar,
 Af en ædel Mand og Kvinde,
 Ømt i Sommer, som i Vaar,
 Selv naar Deres Lokker graane,
 Naar, gid seent! De see dig ei,
Dem til Ære vilst du blaane
 Sødt ved *Daners Adel-Vei!*

Ak! de Kiære er ei hjemme,
 Du forstummer kun af Sorg:
 Tænker, De kan ei din Stemme
 Høre til Augusten-Borg!
 Over Bølger, som alt isne,
 Blomster sende tørst du ei:
 Frygter for, de skal henvise
 Paa den lange Vinter-Vei!/

Arme Borg! din Sorg mig tvinger
 Taaren halvt i Øiet frem!
 Nu, der har du Røst og Vinger,
 Far, i Herrens Navn, med dem!
 Bedre Røst der er i Skoven,
 Og de Vinger er kun smaae;
 Flagre dog du over Voven
 Kan med Nyn, og Maalet naae.

Gjør dig klar! det er alt silde,
 Far kun *som* du for mig staaer,
 Skabt til: deilig at afbilde
 Blomstrende Sølvbryllups-Aar,
 Med *Peer Oxes* gamle Have,
 Og med *Danneskiolds* den ny,
 Svane-Søe og Borge-Grave,
 Bakke, Bøg og Kirke-Bye!

Glem ei dem, du skiænked Glæde,
 Og hvis Skiønsomhed du vandt!
 Naar de Alle er tilstæde,
 Staaer og jeg der midt iblandt.
 Slaae en Bugt! tag *Hjalmars-Bøgen*,
 Fuglen med, som sang deri!
 Snap en Fjer af Kæmpe-Høgen,
 Mens du iler den forbi!

Minder vaagne skal til Glæde,
 Naar du for de Ædle staaer,
 De igien med Stammer spæde
 Spøge i din Urte-Gaard!
 Ja, Dem Mindet skal forynges,
 Saa De føle, Haand i Haand,
 Rosen-Kiæderne indslynge
 Sødt sig i Kiærminde-Baand!!

Gløde skal de Ædles Kinder,
 Høit det rørte Hjerte slaae,
 Medens Perle-Dugg nedrinder
 Over Blomsten himmelblaa;
 Medens *Christjan* og *Lovise*
 Speile sig i Perlen fiin;
 Medens Alle *Herren* prise:
 Hver for Hjelm og Perle sin!

Ahne *Sagas* Under-Værker
 Skal *De*, hvor i nyfødt Glands
 Om de gamle Skjolde-Mærker
 Slynger sig en Rosen-Krands,
 Og velsigne den Kiær-Minde,
 Som skal knytte Old til Old,
 Fastere hvert Aar forbinde
Olden-Borg med *Danne-Skiold!!*

*Brevvekslingen mellem grev Danneskiold og
Grundtvig fra grevens
sidste år
(1821–23).*

Efter den fuldstændigt uventede udnævnelse til sognepræst i Præstø og Skibbinge 2/2 1821 må vi tænke os, at Grundtvig, der nu endelig fik bund under sin økonomi, ikke i samme grad som tidligere var henvist til økonomisk støtte hos sine velyndere på Gisselfeld, ja, måske er denne støtte helt bortfaldet efter den nye tingenes tilstand. At han stadig havde sin gang på den gæstfrie borg viser bl.a. et af hans breve til hustruen, dateret Olstrup 12/6 1822 (Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 2 (1926), s. 47), hvori Grundtvig omtaler, at Ingemann og han, der var på vej til Præstø, hvor vennen skulle stå fadder til Grundtvigs lille søn, Johan, født 14/4, »skal nu afsted op og spise Levninger paa Gisselfeld« –, nemlig efter grev Danneskiolds fødselsdag 11/6, dagen før, og at de begge skal logere der om natten. Den foregående nat havde de tilbragt hos Glahns i Olstrup, skønt man havde ventet dem på Gisselfeld, og det var greveparret blevet lidt stødt over.

Det er ligeledes kendt – gennem N. W. T. Bondesen: Minde om N. F. S. Grundtvigs Præstegjerning i Aaret 1821 (1874) – at ved Grundtvigs første og eneste konfirmation i Præstø 14/4 1822 var der en række fornemme folk til stede bl.a. hertugen af Augustenborg – greveparrets svigersøn – og hans broder prins Frederik Emil August af Augustenborg (Nør) (1800–65), der senere (1829) skulle ægte en anden af døtrene fra Gisselfeld, komtesse Henriette Danneskiold-Samsøe (1806–58), og at de høje gæster, der havde placeret sig i koret, måtte forlade deres plads der, da konfirmanderne skulle til alters. Om grev Danneskiolds har været til stede ved vi ikke, men det er sandsynligt. Hele familien har sikkert været på besøg hos baron Holger Stampe (1754–1827) på Nysø, der var gift med grevindens ældste halvsøster Kirsten baronesse Stampe f. Kaas (1766–1842).

Fra året 1821 foreligger en kladde til et tjenstligt brev fra Grundtvig til grev Danneskiold i hans egenskab af amtmand over Præstø amt (Breve fra og til N. F. S. Grundtvig bd. 2 (1926), s. 36–39). Heri opponerer Grundtvig mod et cirkulære fra Rentekam-

meret, udsendt af amtmanden til præsterne i Bårse herred, der får pålæg om at udfylde nogle skemaer vedrørende beregningen af forskellige ydelser til skole- og fattigvæsen. Han bestrider simpelt hen Rentekammerets kompetence i så henseende og kræver sine foresattes kendelse først. Gennem brevet går en slet dæmpet irritation over alt det, han i grevens biografi omtaler som »Punktlighed i alt det Schematiske og Tabellariske hvormed man i vore Dage har stræbt efter Meget men udrettet Lidet«.

Et brev fra grev Danneskiold til Grundtvig (Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 33) både daterer den nævnte kladde nøjere og kaster lys over denne for forholdet mellem greven og Grundtvig lidt penible sag. Det er et meget personligt brev, hvori grev Danneskiold roligt, men myndigt – som ven til ven – råder sin protegé til at efterkomme Rentekammerets påbud hellere først som sidst (brevet er i autograf):

»Deres Velærværdigheds Paategning paa Amtets Circulaire af 18 Decembr modtog jeg først i Aftes, efter at bemeldte Circulaire først havde været rundt ved alle Herredets Herrer Præster! Jeg kan altsaa først nu besvare Deres Vægning i at ville, paa Grund af Amtets Forlangende afgive de forlangte Oplysninger, hvilket jeg ellers for længst vilde været istand til, ifald De behageligen i Skrivelse directe til mig havde yttret Deres Tvivl, isteden for at jeg nu først erfarede dette, da jeg modtog Circulairet fra den Præst til hvem / det sidst i Herredet kom! –

At Rentekammeret, der efter Kongelig Ordre skal til Høysamme afgive generel Indberetning om Fattig- og Skolevæsenet, uægteligen maae være berettiget til igjen af de Embedsmænd, under hvem Fattig og Skolevæsenet nærmest sorterer, at begjære de nødvendige Oplysninger, derom kan vel ingen Tvivl være! Ejheller troer jeg det kan være Tvivl underkastet, at – ifald det / maatte forlanges – Rentekammeret da vil legitimere sin Autoritet til at fordre disse Oplysninger! –

Om og hvorvidt nu Deres Velærværdighed maatte ønske Deres Paategning indsendt til Rentekammeret, derom beder jeg mig behageligen med aller første underrettet. – Jeg er nødt til som Embedsmand at følge de Ordre mine Foresatte give mig, og jeg er beordret at indsende – efter at jeg har forfattet en samlet schematisk Indberetning om Fattig- samt Skolevæsenet, uddraget af de Indberetninger jeg modtager – alle de originale Indberetninger fra / saavel gejstlige som værdslige Embedsmænd, følgelig, naar nogen mangler, maae jeg altsaa indberette Aarsagen! – Som den der troer at turde kalde mig Deres Velærværdigheds Ven, anseer jeg det for min Pligt, at raade Dem til at indsende de forlangte schematiske Indberetninger – hellere nu end dog siden efter højere Ordre. – Vel indseer jeg, at saavel De som enhver anden Embedsmand, kan ønske sig fritaget for endeel af det Skriverie der fordres, – men ikke

ethvert Ønske staaer i vores Magt at sætte i Opfyldelse og troe mig, ogsaa jeg maae skrive meget jeg ønskede mig fritaget for! –

Med Agtelse Deres ærbødige

Gisselfelde d. 15 Januar 1822

C. C. S. Danneskiold

S. T.

Hr Pastor

Grundtvig«

Grundtvigs kladde er altså udarbejdet til den i brevet nævnte påtegning på det cirkulære, der 18/12 1821 blev udsendt af amtet »til alle Præsterne angaaende Byrderne paa Kommunerne til Degnekaldene, Skole og Fattigvæsenet«. Dette cirkulære med præsternes besvarelser har det – trods ihærdig eftersøgning – ikke været muligt at opspore hverken i Rigsarkivet eller Præstø Amts arkiv. Om Grundtvigs påtegning er videresendt til Rentekammeret – grev Danneskiold er jo så nobel at han lader Grundtvig selv bestemme det – kan der således ikke siges noget om, men man håber det ikke, for både Grundtvigs og grev Danneskiolds skyld. At greven derimod sikrer sig mod et lignende tilfælde i fremtiden vil ingen tage ham fortrydeligt op, tværtimod. Sagen bliver cancellisag, idet grev Danneskiold først forespørger hos Rentekammeret og dette dernæst hos Cancelliet:

»Det Kongelige Rentekammer ville gunstigen undskylde at jeg er saa frie i Anledning af min Skrivelse af 24 Jan. d.A. at tillade mig paa nye ærbødigst at udbede mig det høie Collegii Bestemmelse meddeelt saaledes at jeg derved kan sikkre mig for ej at blive nægtet af denne eller hiin af Amtets Præster de Oplysninger jeg, til at affatte Indberetningerne om hvad der bidrages til Skole og Fattig Væsenet, behøver. Tiden er nu saa nær at jeg skal indgive til det Kongelige Rente Kammer disse Indberetninger at jeg derved nødes til at erindre paa nye nogle af de Geistlige om de manglende Oplysningers Indsændelse, men at gjøre dette forinden jeg havde Collegiets Svar paa min Skrivelse af 24 Jan. d.A. / vilde jeg ugierne, da jeg hellere ville søge at undgaae en Benægtelse fra nogen af Præsternes Siide om at meddele de forlangte Oplysninger end udsætte dem for, ved en feilagtig Forestilling om Sagen, at begaae en Feil af den Art, som efter min Formeening maatte have en alvorlig Irettesættelse til Følge, da jeg som Amtmand og den første i Skole og Fattig Directionen dagligen ville være udsat for Vanskeligheder i at erholde behøvende Oplysninger, Sogdenes Skole og Fattigvæsen vedkommende, naar først de Herrer Geistlige kunde troe sig frietagen for at ansee Amtmanden berettiget til at begjere slige Oplysninger

af Geistligheden, omendog det / skeedte efter Rentekammerets Ordre, naar ej Cancelliets Befaling i saa Henseende af Amtmanden kunde fremlægges.

Præstøe Amts Contoir d 12 Marti 1822

C. C. S. Danneskiold

Til
det Kongelige Rente Kammer«

(Rigsarkivet: 2. Sjæll. Renteskriverkontors journal for året 1822 nr. 253).

Det ser ud til at sagen har været »sylvet« både i Rentekammeret og Cancelliet, men grev Danneskiolds fornyede henvendelse sætter gang i ekspeditionen. Allerede 19/3 tilskriver Cancelliet Rentekammeret:

»Efter at have modtaget det Kongl. Rentekammers Skrivelse af 16 feb., hvor andrages paa, at det gennem Biskoppen over Sjællands Stift maatte paalægges de Geistlige i Præstøe Amt at afgive, til behørige Tider, de Efterretninger, som Amtmanden i Overeensstemmelse med Kammerets Circulaire af 9 Decbr 1820, maatte affordre dem, har Cancelliet under Dags Dato anmodet bemeldte Biskop om at foranstalte det Fornødne til Opfyldelsen af ovennævnte Velbemeldte Kammers Forlangende –

Hvorom Man herved tjenstligst skulde meddele det Kongl. Rentekammer Underretning. –

Det Kongelige Danske Cancellie d. 19 Martz 1822.

Kaas (m. fl.)

Til
det Kongl. Rentekammer.«

»Tilskrevet Geheime-Conferentsraad og Amtmand
Greve Danneskiold-Samsøe
den 30te Marts 1822«

(2. Sjæll. Renteskriverkontors journal 1822 nr. 254).

Man kunne have undt den travle amtmand at være fritaget for at skulle beskæftige sig med dette åbenlyse kværuleteri fra sin yndlings side. Sagen stiller, synes jeg, Grundtvig i et mindre flatterende lys.

Det hidtil sidst fundne brev fra Grundtvig til amtet er – hvilken skæbnens ironi – en besvarelse af et cirkulære og forudsætningen for den ligeledes hidtil sidste skrivelse fra grev Danneskiold til Grundtvig:

»I Følge Amtmands-Brevet fra Hs. Excellence Greven af Danneskiold-Samsøe, af 27de April d.A. har jeg den Ære at melde

- a) at Afgiften til Helsingøer Hospital har til 1813 efter Expens-Bogen bestandig udgjort
for Præstøe Sogn	4 rdl 3 mk	} aarlig
for Skibinge Sogn	3 - 3 -	
- b) at den, som Schemaet udviser siden Resolutionen af 1817, (overstr.:er) jeg veed ikke, men hvad Hjemmel er beregnet til 2 rdlr mere, nemlig 5 rdlr Slv. (Sølvværdi) for hvert Sogn -
- c) at Afgiften, jeg veed ikke paa hvad Grund, igien ved Skrivelse af Deres Høiærværdigheder Biskoppen og Stiftsprovsten i Sælland / kundgjort ved Provstebrev af 28de Aug. 1821 / er blevet forhøiet, saa der aarlig skal svares
af Præstøe Fattig-Casse	8 rdlr 5 mk Slv.
af Skibinge -	4 - 5 - -
- hvilken Sum ogsaa for 1821 maatte suppleres.
- d) at disse Sognes Fattig-Casser slet ingen Restancer har til Helsingøers Hospital, da de alle betaltes 1818.
- e) At Sogdenes Fattig-Casser derimod har et Krav paa Helsingøers Hospital, som forventes tilfredstillet, da ved Opgjørelsen 1818 det i Aarene 1813 og 14 Indbetalte kun / beregnedes til 5 mk skriver *Fem Mark* Rigsbankpenge N.V. (Navneværdi) for hvert Sogn uagtet der, som Schemaet viser, og Qvitteringerne i Expens-Bogen stadfæste,
for 1813 er indbetalt	22 Rbdlr 3 Mk N.V. og
for 1814 - -	10 - » - -
som overstiger de qvittede	3 - 2
	med 29 rdlr 1 mk N.V.

Præstøe 4de Maii 1822

N. F. S. Grundtvig«

(Præstø Amts journalsager f. landet 1822 K nr. 34).

Grev Danneskiolds svar kommer først hen i september (ikke i autograf):

»Deres Velærværdighed har i det med Amtets Circulaire af 27de April sidstl. fulgte Schema, anført Afgiften til Helsingøers Hospitalet at være betalt

pro 1813 med	22 rbd 3 mk Represtt.
- 1814 -	10 - » - -
- 1815	10 mk -

Hans Høiærværdighed Hr Amtsprovst Bøgh, som har oppebaaret Afgiften for bemeldte Aar, og som desaarsag har været tilstillet samtlige D'Hrers Præsters Indberetninger, til Conferering med sine Opkrævningslister - har i den Anledning bemærket: at Afgiften af Deres Pastorat / beløber ikkuns af Præstøe

3 rbd til St Hans Landemode og 2 rbd til Djonysii Do, samt af Skibbinge 2 rbd til 1te og 1 rbd til sidstmeldte Termin; og er ikkuns Afgivten for bemeldte Aar bleven erlagt aarlig med 8 rd DC eller 8 Rbmk Representativer. –

For Aaret 1813 er vel først bleven erlagt 22 rd 3 mk DC, – men hvoraf dog under 5de Novbr. 1813 skal være Deres Formand Hr Pastor Wolf tilbagebetalt 14 rd 3 mk DC. –

Hvilket jeg herved tjenstlig maae have Deres Velærværdighed tilmeldt til fornøden behagelig Efterretning.

Præstøe Amtscoutoir den 17de Sept. 1822

C. C. S. Danneskiold

Velærværdige

Hr Pastor Grundtvig«

Brevets udskrift:

»Velærværdige

Hr Pastor Grundtvig

i

Præstøe«

(Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 36).

På denne tid er en ny sag i gang mellem Grundtvig og amtet. Den 6. maj 1822 har han indsendt en besværing til sin velynder, hvis indhold fremgår af 2 breve, det ene til vejmaster, major C. J. N. de Bretteville (1777–1828), det andet til Grundtvig selv, som grev Danneskiold 13/5 afsender fra amtskontoret. Grundtvigs besværing, hvis ankomst til amtmanden er indført i amtsjournalen, har det til dato ikke været muligt at finde, idet den sammen med andre sager af lignende art er »fremført« i journalen, uden at det med bestemthed kan siges, hvor sagen ligger. Men brevet til major de Bretteville siger med al tydelighed, hvad sagen drejer sig om:

»Høivelbaarne Herr Major de Bretteville

13 Mai 1822

Ved at tilstille Deres Høivelbaarenhed hosfølgende Sk.(rivelse) til mig fra Sognepræsten Herr Grundtvig i Præstøe af 6te d. M., hvori han besværer sig over at der er taget Fyld af den ham som Sognepræst i Skibbinge beneficerede Jord saavel til Østerbroe ved Præstøe som til den fra samme ad Jungshoved til løbende Vei uden at derover er optaget noget Syn samt andrager paa, at det maa blive bestemt om hvorvidt Veivæsenet maatte være berettiget til at

lade Fyld til saadant tage paa hans Marker, maa jeg tjenstskyldigst udbede mig Deres vel. Tanker over denne Sag behageligst meddeelte i Særdeleshed med Hensyn til Bestemmelserne i Veiforordningen § 17, hvorfor Bilaget da forventes tilbage.«

(Præstø Amts kopibog 1822 Q nr. 3).

Skrivelsen til Grundtvig lyder:

»Deres Velærværdigheds Andragende angaaende den paa Deres beneficerede Embedsjord tagne Fyld har Amtet sendt til Major de Brettevilles Undersøgelse, hvilket jeg ikke har villet undlade tjenstligen at melde Dem til foreløbig Efterretning. –

Præstøe Amts Contoir d. 13 Mai 1822

C. C. S. Danneskiold

Velærværdige
Herr Pastor Grundtvig (!)«

Skrivelsens udskrift:

»Velærværdige
Herr Pastor Grundtvig
i
Præstøe«

(Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 34 (ikke i autograf)).

Sommeren går og hen i september foreligger svar til Grundtvig fra amtmanden:

»Saasart jeg havde modtaget Deres Velærværdigheds behagelige Skrivelse af 6te Junii (må være: maj) sidstl. angaaende den paa Deres Præstekalds Jorder, stedfindende Gruusgrav anmodede jeg, nemlig: under 13de næsteften, Hr Major de Bretteville, herover at meddele sin Erklæring, – og har nu modtaget hans Svar, hvori han forsikrer at Passagen til og fra Gruusgraven skal skee paa den mindst skadelige Maade – og at lovlige Syn- og Taxations-Forretning over Skaden, skal blive afholdt for alle Aar / saasart muelig og Beregning derover forfattet; men har derhos bemærket: at da Veien fra Ioenshoved over Præstøe Østre Broe henhøre til de mindre Landeveies Klasse efter den 1ste § i det første Capitel i Vei-Forordningen af 13de Decbr. 1793, er Veivæsenet berettiget til at tage Gruus hvor den findes; samt at man ikke har kunnet finde Gruus andre Steder. –

Hvilket jeg ikke har burdet undlade herved tjenstlig at meddele Deres Velærværdighed til fornøden behagelig Efterretning. —

Præstøe Amtscontoir den 7de Sept. 1822

C. C. S. Danneskiold

Velærværdige
Hr. Pastor Grundtvig«

Brevets udskrift:

»Velærværdige
Hr. Pastor Grundtvig
i
Præstøe«

(Grundtvig-Arkivet fasc. 406 nr. 35 (ikke i autograf)).

Dette er det sidste, vi hører til sagen, og højst sandsynligt er den endelige afgørelse med hensyn til erstatning først blevet truffet efter Grundtvigs nær forestående flytning til København.

Hvad der i det foregående er fremdraget af korrespondancen mellem Grundtvig og grev Danneskiold i årene 1811–22 gør ikke krav på at være nogen fuldstændig samling af breve. Som allerede nævnt, må der endnu være enkelte embedsbreve fra årene 1811–13 og 1821–22, som det til dato ikke har været muligt at finde. Men bortset fra de rent tjenstlige breve tror jeg, at den private korrespondance mellem grev Danneskiold og Grundtvig ikke har omfattet stort mere end de få men også meget væsentlige breve, der er offentliggjort her for første gang. Grunden må være den simple, at kontakten mellem disse to på mange måder jævnbyrdige mænd først og fremmest har været mundtlig og fundet sted på Gisselfeld. At Grundtvig har været en hyppig gæst på Gisselfeld fremgår tydeligt af hans meget personlige biografi af grev Danneskiold og af de mindedigte, han skriver ved sin velynders død. Der har været tale om ikke blot et velynderforhold, men også, som vi har set, et venskabsforhold, som har haft den største betydning for Grundtvig, men som kun til dels har været kendt af samtiden og især af ovennævnte grunde er blevet glemt af eftertiden.

Grev Danneskiolds død

(1823).

Det intense arbejde med fordanskningen af Snorre og Saxo og det oldengelske helteedigt Beowulf, hvilken sidste også findes i Gisselfeld Klosters bibliotek, havde i årene 1817–23 lagt så meget beslag på Grundtvigs arbejdskraft, at hans egen poetiske virksomhed i dette tidsrum blev mere og mere begrænset. Det var som om oversætteren og gendigteren og fra 1821 tillige prædikanten helt havde taget skjaldens plads. Hans gerning i Præstø blev ikke af lang varighed, for i efteråret 1822 fik han endelig sit ønske opfyldt om at komme til hovedstaden, idet han 6/11 udnævntes til residerende kapellan ved Vor Frelses Kirke på Christianshavn. Her er det, at han et halvt års tid efter får bud om at hans velgører grev Danneskiold er afgået ved døden 6/6 1823 – fem dage før sin 49-årige fødselsdag. Hvor dybt dette dødsfald indvirker på ham, viser – foruden den nævnte prosalevnedsbeskrivelse »Blik paa Grev Danneskiolds Liv« – flere af de iøvrigt sparsomme digte, der bliver til i sommeren 1823 og som kulminerer med det store mindedigt »Gissel-Feld eller Grev Danneskiolds Efter-Mæle paa Rim« (Grundtvig-Arkivet fasc. 388 nr. 94 (kladde), som helhed trykt i Poetiske Skrifter bd. 5 (1883), s. 320–57 med titel: »Danneskjolds-Drape«), som Grundtvig arbejder på endnu i dec. 1824. Dette fremgår af et brev fra ham til Ingemann, dateret 4/12 1824 (Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821–1859 (1882), s. 49–50), hvori vi forøvrigt får et interessant indblik i Grundtvigs arbejde med digtet. Hermed er vi kommet et godt stykke på den anden side af »Nyaars-Morgen«, Grundtvigs centrale personlige bekendelsesdigt fra sommeren 1824, som han i fortællingen til digtet nævner som resultatet af at han atter har grebet »Rim-Staven, der nu længe havde hvilet hos mig, mellem alle de andre Old-Sager, jeg syndes at skulle tage med mig i Graven«. Men budskabet om grev Danneskiolds død havde allerede, som han udtrykker det i sit store mindekvad om greven, fået hans pen til at klinge igen og ham selv til i efteråret 1823 at rejse sig i graven for at prise grevens minde og det gådefulde bånd, som bandt ham til Gisselfeld. Derfor udgør de hidtil upåagtede »Gisselfeld«-digte fra 1823–24 på en måde et præludium til »Nyaars-Morgen«, men samtidigt

et postludium til dette digt, idet det sidste af dem tydeligt bærer præg af det lyssyn, der toner gennem »Nyaars-Morgen«.

Om Grundtvig har været til stede ved grev Danneskiolds jorde-færd 14/6 1823, da greven blev bisat i den smukke gravlund »Sophies Have«, som han selv havde ladet anlægge tæt ved Gisselfeld, ved vi ikke, men det forekommer sandsynligt, at han har været blandt de henved 50 præster, der sås i det store følge (Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 21/6 1823 (20. årg. nr. 49)). Derimod står det fast, at han ikke har talt over greven. Det gjorde derimod pastor Glahn og pastor (senere provst og kgl. konfessionarius) E. C. Tryde (1781–1860) til Glumsø og Bavelse, en anden af Grundtvigs og grev Danneskiolds gode venner (Brev 15/3 1824 fra Glahn til Grundtvig i: Glahn-Samfundet III (1934–40) s. 100). Men på bisættelsesdagen stod på forsiden af »Skilderiet« Grundtvigs første mindedig »Fødselsdagen (paa Gisselfeld, 11te Junii)«: »Glitner med de gyldne Suler« (Poetiske Skrifter bd. 5 (1883), s. 110–17), hvori digteren kommer til Glitner (Stråleren = Gisselfeld) for, som han plejer, at bringe Forsete (Danneskiold) sin hyldest på fødselsdagen, men opdager, at borgens glans er forsvundet og at nattens skygger har lejret sig over den i stedet. Han tøver med at banke på porten, for han frygter, at der sidder en turs (jætte) i tårnet, som har forhekset alt. Den dystre stemning hæves pludselig ved at Forsetes hustru (Grevinde Danneskiold) viser sig med sine døtre. Hendes tårer over tabet af Forsete viser hendes slægtskab med Freia, hvis guldårer udtrykker sorg, men også håb. I digtets 22. og 23. strofe – ialt omfatter det 29 rimede trokæiske strofer – får vi Forsete-Danneskiolds karakteristika:

»Spørg ei, hvad er skedt paa Borgen!
 Hvo som har F o r s e t e kiær,
 Følge, skue, dele Sorgen,
 Han er mange Taarer værd;
 Thi aftørret har Han mange,
 Vakt for Hulken Fryde-Sange,
 Jævnet Trætter, dæmpet Kiv!

Død er Han dog ingenlunde,
 Lever vist i mange Led,
 Ei, før Asken gaaer til Grunde,
 Ende sig Hans Asa-Fjed!
 Hvor Han blunder skal man skrive:
 Salig, hvo som helst vil give!
 Salig, hvo som stifter Fred!«

Allerede i digtets motto, der er et direkte citat fra Gylfaginning (kapitel 31) i Snorre Sturlusons Edda, har Grundtvig præsenteret denne ret ukendte nordiske gudeskikkelse. Citatet lyder i Finnur Jónssons oversættelse (2. udg. (1929), s. 36):

»Glitnir hedder en Sal,
den har Søjler af Guld,
med Sølv er den takket;
der bor Forsete
alle Dage,
og stifter Fred i hver Strid.«

Forsete (egentlig »den, der fører forsædet«) er dommeren, der forliger alle tvistemål. Som sådan nævnes han allerede i Grímnismál (strofe 15) i Den ældre Edda, hvorfra Snorres lige nævnte citat stammer. Snorre giver endvidere den oplysning, at Forsete er søn af Balder og Nanna, men ud over disse to steder synes Forsete ikke at være omtalt i nordiske kilder. Så vidt vides er det første gang, at Grundtvig gør brug af Forsete-skikkelsen i sin digtning, og konstellationen Forsete-Danneskiold kan føres tilbage til den egenskab hos grev Danneskiold, som Grundtvig især har beundret: hans evne til at forlige sager. I grevens biografi har Grundtvig gjort denne egenskab til genstand for en længere varmt-beundrende omtale (Fascikel 176 nr. 6), og i det store »Gissel-Feld«-mindedigt er Forsete-Danneskiold sat ind i en større symbolsk sammenhæng, der på en måde åbner vej for Forsete-skikkelsens centrale stilling som fredssymbol i digtet »Gylden-Aaret« fra 1834.

I de sidste strofer (strofe 26–29) har Grundtvig aflædt dette sit første »Forsete«-digt mytedragten og bekender åbent (strofe 28), hvad han skylder grev Danneskiold:

»Og jeg vilde, hvad jeg skulde,
Sanddru kvæde Ham til Lov,
Som ei Mage over Mulde
Har for mig i Dane-Skov;
Hvem, næst Drotten over Lunden,
Skyldig mest jeg er i Grunden,
Skyldig meer end Sølv og Guld!«

Ligesom i takkebrevet til greven efter brylluppet i 1818 nævnes her de to mænd, som Grundtvig kunne takke for stadig bevågenhed, kong Fr. VI og grev Danneskiold. At kongen nævnes først, må synes

såre naturligt, så meget mere som majestæten nu var hans eneste høje velynder. Det må, som Svend Grundtvig gør opmærksom på i sin indledning (Poetiske Skrifter bd. 5 (1883), s. 110) være dette digt – og ikke »Gissel-Feld«, som Steen Johansen og Henning Høirup antager (Grundtvigs Erindringer (1948), s. 276) – som Grundtvig i slutningen af sine historiske forelæsninger i Borchs Kollegium i efteråret 1838 (Mands Minde (1877), s. 481) henviser til som »min Forsetes-Kvide ved Grev Danneskjolds Grav«, fordi man der vil finde et billede af hans fortvivlede stemning, da han efter fuldførelsen af Beowulf-, Saxo- og Snorre-oversættelserne igen dukkede op i sin døde samtid, og nu kort efter modtog efterretningen om grev Danneskiolds død.

En halv snes dage efter grev Danneskiolds jordefærd forelå det 3. bind af såvel Snorre- som Saxo-oversættelsen, og foran i det eksemplar af Snorre III, som Grundtvig sendte til Gisselfeld, havde han som tidligere nævnt indskrevet sit digt »Bauta-Stenen«, hvori han lader bogen flyve til den gamle borg som en vinget bautasten for grev Danneskiold, hvis minde vil leve som kong Øysteins i Norge. Øystein var Sigurd Jorsalfars fredsæle broder, der netop var blevet skildret i dette sidste bind af kongesagaerne, igen en hentydning til grev Danneskiolds sindelag. Digtet er på 4 strofer i de sædvanlige rimede trokæer:

»Bauta-Stenen

Bog om gamle Gylden-Løver:
 Odelsmænd til Dovre-Fjeld!
 Kun forgiæves end du tøver
 Med din Færd til Gisselfeld;
 Haanden som du længdes efter
 Kom paa Jord ei meer til Kræfter,
 Ligger isnet under Muld.

Flyv da kun til Adels-Graven
 Som en vinget Bauta-Steen!
 Far, og svæv med Saga-Staven
 Over Gyldenløve-Been!
 Dertil est du født og baaret,
 Og til Minde-Taler skaaret
 Atter nu for Tunge-Baand.

Flyv og svæv, og løft din Stemme,
 Saa det toner over Lund:
 »Trindt i Norden jeg har hjemme,
 »Hvor en Ædling sank i Blund
 »Som var, efter Saga-Prøven,
 »Ægte Søn af Gylden-Løven,
 »Jeg mon føre i mit Skjold. /

»Det var Han, som her mon hvile:
 »*Christjan Sophus Danneskjold*,
 »Sødt i Mindet skal Han smile,
 »Som paa Jord, fra Old til Old;
 »Ja, *som Eisten* over Norge
 »Mindes skal paa Sællands Borge
 »Samsøe-Jarlen Danneskjold!«

Christjanshavn 7de Julii 1823

veemodig

N. F. S. Grundtvig«

En måneds tid efter modtog enkegrevinde Henriette Saxo-oversættelsens 3. bind, hvori Grundtvig havde indskrevet digtet »Sørgeligt fra Sund og Belte« omfattende 6 rimede trokæiske strofer. Det er stilet »Til Grevinde Danneskjold-Samsøe« og dateret »August 1823«, men uden underskrift. Digtet søger i tilknytning til bogens skildring af kong Valdemars (den Store) død i Vordingborg at trøste grevinden i hendes (og Danas) dybe sorg ved at vise hen til Ham, »som kan og vil husvale!« Som allerede nævnt har grevinde Danneskiolds eksemplar af Saxo-oversættelsens 3 bind ikke hidtil været kendt og derfor heller ikke Grundtvigs originale indførsel af digtene foran i henholdsvis 1. og 3. bind. Hvad nu digtet her i 3. bind angår, afviger det en smule fra digterens håndskrevne rettede udkast i Grundtvig-Arkivets fasc. 388 nr. 58, der bærer påtegningen »*Maa-skee det kan gaae an*« (papiret er mærket C & I HONIG under dobbeltkryds):

»Sørgeligt fra Sund og Belte
 Toned det i Saxos Old:
 Døde er nu Danmarks Helte,
 Jordede med Hjelm og Skjold,
 Mod i Hug nu uden Mage
 Dana tæller mørke Dage!

Kun med Taarer Saga tegned
 Skygge-Rids af Danas Sorg,
 Da i Læge-Kampen segned
 Valdemar paa Vordingborg,
 Da for Altret, som i Vangen,
 Graaden overstemde Sangen.

Ak! at Du ei blot fik Hjerte
 Til at dele Danas Sorg,
 Men har tømt med bitter Smerte
 Hendes Kalk paa Birtings-Borg,
 Da Dit Skjold, sin Glands berøvet,
 Taaresalvet sank i Støvet! /

Da igien der gik som Sværde
 Giennem mangt et Kvinde-Bryst,
 Da igien for Bonde-Hærde
 Byrden var den sidste Trøst;
 Ingens Tab dog Dit opveied,
 Thi det Tabte heelt Du eied!

Taarer for en saadan Smerte
 Jorden har, men ingen Trøst;
 Dog til Dit og Danas Hjerte
 Hvisker blidt en Engle-Røst:
 Sorgen har i Stjerne-Sale
 Den som kan og vil husvale!

Han velsigner Taare-Sæden,
 Nu som før i Dane-Vang,
 Med den blomstrer Vemods-Glæden,
 Og dens Frugt gjør Fryde-Sang;
 Thi paa Høstens Dag vi lære
 Studsende, hvad Støv kan bære!«

I Grundtvig-Arkivets fasc. 249 nr. 37, der indeholder en »Samling bogbinderregninger vedrørende Selskabet for Nordens Oldskrif-ter (Saxo og Snorre)«, har jeg fundet regningen på de to 3. bind af krønikerne, som Grundtvig med ca. en måneds mellemrum sendte til enkegrevinde Henriette. Den er dateret 30/7 1823 og fortegner:

»Et Expl. af Danmarks Krønnike 3die Deel, indbunden
 i Marmorb. med forgyldt Snit og Kanter, à 5 rbd . . . . 5 rbd.
 Et Expl. af Norges 3die Deel, do . . . . . 5 - «

og er underskrevet »L. I. Brønning«.

Grundtvig har altså sendt bøgerne indbundet til Gisselfeld, og efter de 6 binds ensartethed at dømme må det formodes, at det er samme bogbinder Brønning, der har været mester for dem alle.

Det var den gamle godsforvalter O. F. C. Rasmussen (1814–88), Gisselfelds højt fortjente historiker, der et halvt århundrede efter fremkom med oplysningen om, at Snorre-oversættelsens tre bind med Grundtvigs egenhændigt indskrevne digte endnu fandtes på Gisselfeld. I et brev, dateret »Jettehøi 14. Jan. 1875«, til pastor C. J. Brandt, Grundtvigs efterfølger som præst i Vartov, fortæller godsforvalter Rasmussen, hvorledes han foranlediget af en opfordring af pastor Brandt om at indsende meddelelser vedrørende Grundtvig-håndskrifter i privat eje kan oplyse dels at han ved salget af Grundtvigs bo selv har erhvervet det eksemplar af Saxo-oversættelsens bind I, som Grundtvig skænkede sin moder og hvori han foran havde skrevet:

»Til min kiære Moder

Cathrine Marie Bang

sønligst

2den Februar 1819.

N. F. S. Grundtvig«

– hvor dette eksemplar nu befinder sig, vides vel næppe – dels at Grundtvig foran i Snorre-oversættelsens bind 1 og 3, som han sendte til Gisselfeld, havde skrevet de tidligere nævnte digte, som Rasmussen tillige med sit brev sendte pastor Brandt en afskrift af. I brevet havde godsforvalter Rasmussen yderligere kommenteret visse passager i digtene f.eks. »vor sidste Gyldenløve« (i strofe 2 og 3 af digtet »Danne-Brog og Gylden-Løve« i Snorre I), »den hvide Svane« (i strofe 4) og »Lovises Øie« (i strofe 6), hvor han rigtigt tyder »Lovise« som grevens ældste datter – den senere hertuginde af Augustenborg – og tilføjer »hun var Grevens særdeles Yndling«⁷⁾.

Den 2. august 1823 stod i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« (20. årg. nr. 61) Grundtvigs digt »Nærings-Sorgen«: »Der bygger

⁷⁾ I digtet »Bauta-Stenen« i Snorre III er Rasmussen i tvivl om der i 1. strofes 5. linje skal læses »længdes«, som er det rigtige, eller »længder«; han kan ikke forstå, at Grundtvig bruger »d« i stedet for »t« i »længdes«, men tror dog, at »længdes« er læst rigtigt. Godsforvalter Rasmussens to afskrifter findes i de pågældende fascikler i Grundtvig-Arkivet – fasc. 388 nr. 16–19 (heri også Rasmussens brev til Brandt) og nr. 56–57 –, hvor også Grundtvigs egne udkast til digtene beror.

en Fugl i Dane-Vang« (Poetiske Skrifter bd. 5 (1883), s. 121–23) – 14 jambiske strofer i folkevisestil med omkvædet »Thi sukker hvert Hjerte paa Bøgenes Øe: Lad Fuglen ei døe!« – som er præget af digterens pessimisme omkring sin velynders død. Her identificerer digteren sin sang med nattergalen, den lille uanselige fugl, hvis stemme klinger så sødt for det danske hjerte-folk, men som nu er blevet husvild i den sjællandske bøgeskov, hvor den før har fået føden, og er søgt ud på de lave marker. Her leder den uroligt efter lidt korn i furerne, men digteren maner den til at tage sig i agt for den falske jæger og søge tilbage til lunden i fortrøstning til Gud. Nogenlunde samme billede finder vi i begyndelsen af det nævnte store mindedigt om grev Danneskiold »Gissel-Feld«, hvori digteren opfordrer sin fugl til sammen med ham selv at søge til Norge nu da den har mistet sin eneste velynder »her under Høieloft!« Det er denne overensstemmelse mellem de to digte, der får Holger Begtrup til (i »N. F. S. Grundtvigs kirkelige Syn 1825« (1901), s. 32) at datere mindedigtets begyndelse til eftersommeren 1823 d.v.s. til tiden kort efter grev Danneskiolds død. En senere undersøgelse her vil vise, at det store digt efter al sandsynlighed stammer fra »Nyaars-Morgen«-tiden, fra sommeren og efteråret 1824, altså godt et års tid efter grevens død.

Derimod er der grund til at tro, at Grundtvigs to udkast til gravskrifter over grev Danneskiold, som findes i Grundtvig-Arkivets fasc. 388 nr. 95 (gengivet i Poetiske Skrifter bd. 5, s. 319–20), samt de »endelige« forslag til gravskrifterne, som det i sommeren 1960 lykkedes at finde i privatarkivet på Brattingsborg, stammer fra tiden kort efter grevens død, da spørgsmålet om et gravmindesmærke har været aktuelt. De to gravskrifter – den ene i rimede trokæiske vers (14), den anden i rimfri vers (10) – har Grundtvig skrevet med latinske bogstaver på henholdsvis 1. og 3. side af et almindeligt løst brevark, som jeg fandt i grevinde Henriettes poesibog. Da de »endelige« gravskrifter betegner en afgjort formel og poetisk forbedring i forhold til udkastene og de i sig selv er utvetydige vidnesbyrd om Grundtvigs mesterlige evne til at forme inskriptioner, fortjener de at meddeles her:

»Her hviler Støvet
af
Grev Christian Conrad Sophus Dannekiold-Samsøe

Fra hans Grav, som hviler her,
Toner høit det over Vange:
Han er mange Taarer værd,
Thi han har aftørret mange,
Ædles Graad og vanded saa
Muldet under disse Bøge,
At Kiærminder himmelblaae
Her omsonst skal Ingen søge!,
Verdens Glands er død og kold,
Stræbe hver sit Navn at vinde
Bedre Glands, som Dannekiold,
Levende i Ædles Minde!
Leve skal hans Navn i Nord,
Og hans Sjæl paa Livets (overstr.: Trøstens) Ord:

Matth. V. VII-IX.«

Vers 3-4 er som man måske husker forekommet før, nemlig i mindedigtet »Fødselsdagen (paa Gisselfeld, 11te Junii)«, strofe 22, vers 4-5, som blev citeret ovenfor.

Den anden gravskrift lyder:

»Her hviler
Geheimeraad Christian Conrad Sophus Dannekiold
Greve til Samsøe
Storkors af Dannebrog
Amtmand i Præstøe
f. 11te Juni 1774 d. 6te Juni 1823

Aabent og elskeligt var hans Hjerte
Utrættelig hans Gavnelyst
Hans Glæde var at gjøre Mange glade
Hans Haab var Gud.

Hvad hans Nærmeste tabde
Det føle kun de
Men om Fædernelandets Tab
Tale Ædles Taarer
Sig trøste Ædle ved hans Minde
Og ved hans Salighed!«

På 4. side af brevarket står en 3. gravskrift, ligeledes i rimfri vers, som også findes i udkastet i Grundtvig-arkivet, hvor den dog står uden navn på den afdøde. Den viser sig at være over grev Danneskiolds moder, enkegrevinde Frederikke Louise Danneskiold-Samsøe f. von Kleist (1747–1814), som med stor omhu passede sit eneste barn og som ligeledes ligger begravet i gravlunden ved Gisselfeld. Grundtvig har ikke kunnet huske enkegrevindens fødsels- og dødsdatoer og har derfor ladet dette stå blankt. Denne gravskrift er også blevet væsentlig »forbedret« fra udkastet:

»Her hviler
 Frederike Lovise Kleist
 Grevinde af Danneskiold-Samsøe
 f. d. . . . . d. . . . .

Hun var en kiærlig Moder,
 Og, omringet af Børne-Børn
 Høstede hun den sødeste Løn
 For den Ømhed
 Hvormed hun pleiede sin Enbaarne.

Ordsp XVII. VI.«

Imidlertid ses det ikke, at de tre gravskrifter, som må være skrevet på bestilling, har fundet anvendelse, for på de pågældende gravstene står i dag kun angivet de sædvanlige data. Dog kan det ikke udelukkes, at der tidligere har været andre gravstene eller gravplader, hvorpå inskriptionerne har kunnet stå. Af en omtale af »Sophies Have« i et privatbrev fra nogenlunde samme tid (Brattingborg-arkivet) fremgår det, at der på flere steder i gravlunden har været opstillet mindeplader og ophængt trætavler med inskriptioner over bl.a. greveparrets lille afdøde datter Edele Sophie (1802–04), hvis tidlige død gav stødet til anlæggelsen af familiegravelsen. Men der er nu ikke større sandsynlighed for at Grundtvigs gravskrifter skulle være blevet anvendt og fjernet igen. De er sikkert aldrig blevet brugt, hvad nu grunden end kan have været.